
DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Trimestrieel • Januari 2008

Alle rechten voorbehouden

Het reproduceren is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse – cel Analyse.

Het gebruik van uittreksels van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek, of een bestand is toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Voor meer informatie in verband met deze publicatie, neem contact op met:

Mevrouw Christine Servaty
Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest/BISA
T 02/800 36 15 – F 02/800 38 06
email cservaty@mrbc.irisnet.be

© 2008 Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Alle rechten voorbehouden

V.U.: C. Servaty, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) – cel Analyse

Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel
T 02 800 36 15 – F 02 800 38 06
IRIS Uitgaven – D/2008/6374/172

9 789078 580010

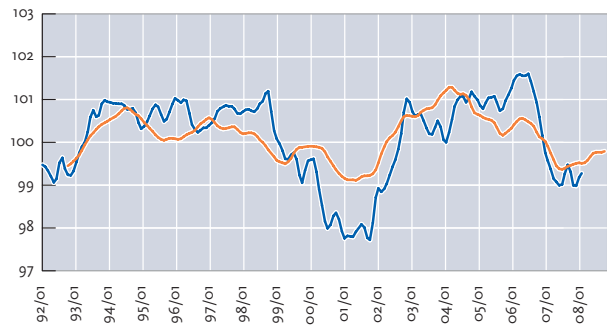
ISBN 9078580011

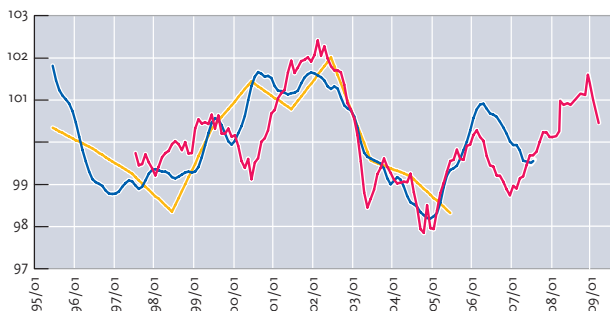
Inhoudstafel

SAMENVATTING	4
1. CONJUNCTUURINDICATOREN IN BRUSSEL	5
1.1. Evolutie van de gelijklopende indicator van de economische activiteit	5
1.2. Evolutie van de vooruitlopende indicator van de economische activiteit	5
1.3. Evolutie van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator	7
2. BOORDTABEL	8
2.1. Internationale context	8
2.2. Nationale en regionale macro-economische ontwikkelingen	12
2.3. De Brusselse economie	15
2.4. Arbeidsmarkt	17
2.5. Onderzoek en ontwikkeling	21
2.6. Milieu	22
3. GEWESTELIJKE VOORUITZICHTEN VOOR 2012	25
3.1 Het HERMREG-project	25
3.2 Macro-economische evoluties	26
3.3 Evoluties per bedrijfstak	27
3.4 Bevolking en arbeidsmarkt	28
3.5 Conclusie	30
4. BRUSSELSE KENMERKEN	31

Conjunctuurcyclus werkloosheid

Cycle conjoncturel du PIB régional

Prognoses op drie maanden:

Conjunctuurcomponent van de werkloosheid	
Werkloosheid NWWZ	
Conjunctuurcomponent van de economische activiteit	

De ramingen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 15 december 2007, tenzij anders vermeld.

Samenvatting

- De grote internationale instellingen hebben de groei van de wereldeconomie voor 2007 enigszins naar beneden bijgesteld wegens de aanhoudende financiële crisis in de Verenigde Staten, die ook een weerslag heeft op de voornaamste landen van Europa. De opkomende economieën vormen vooral via hun export nog steeds de motor van de wereldgroei. Voor 2008 gaan de vooruitzichten van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) uit van 4,8%. Maar de internationale vooruitzichten kunnen nog verslechteren door de aanhoudende financiële crisis, de inflatiedruk en de zwakke dollar. Binnen de eurozone maken de laatste vooruitzichten van Eurostat melding van een groei van 0,7% tijdens het derde kwartaal 2007 tegenover 0,3% tijdens het tweede kwartaal. Ondanks deze conjunctuurstijging vertonen de voornaamste Europese vertrouwensindicatoren duidelijk een dalende tendens. Daar staat tegenover dat de Europese werkloosheid tijdens het derde kwartaal opnieuw gedaald is om 7,3% te bereiken in oktober 2007.

- De verwachte groei van de economische activiteit in België voor 2007 a rato van 2,5% werd opwaarts herzien. Volgens de economische begroting van het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) zou de groei 2,7% bereiken in 2007. Maar de waarnemingen voor het derde en vierde kwartaal 2007 geven een lichte vertraging aan. Voor 2008 wordt een groei van het bruto binnenlands product (BBP) van 2,1% verwacht. Toch zijn de kredietcrisis in de Verenigde Staten en de gevolgen van de Belgische politieke crisis onzekere factoren in de groeivooruitzichten voor 2007 en 2008.

- Volgens het Instituut voor de Nationale Rekeningen zou de Belgische export in 2008 verder terrein verliezen op de buitenlandse markten, maar in minder grote mate dan in 2006. De groei van de binnenlandse vraag zou dan weer moeten stijgen van 3% in 2006 naar 3,2% in 2007 dankzij de consumptie van de gezinnen en de investeringen. In 2008 zou echter de toename van de koopkracht afgeremd worden door een vermindering van het aantal nieuwe gecreëerde arbeidsplaatsen en door een toename van de inflatie. Nochtans zou het sparen verder afnemen en de consumptie verder toenemen. Wat de investeringen betreft, in 2008 zouden deze sneller groeien dan het BBP, doch in mindere mate dan in 2007.

- Terwijl de indicator van de economische activiteit van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest er in de laatste uitgave van deze barometer opnieuw op achteruitgang, is de situatie in het begin van het tweede semester 2007 positiever geëvolueerd. Voor het hele jaar 2008 blijft de vooruitlopende conjunctuurindicator een stijgende tendens vertonen, zoals in de vorige versies van deze publicatie.

Dit is waarschijnlijk de voorbode van een eerder gunstige conjunctuurperiode in Brussel de komende maanden. Op langere termijn, begin 2009, is evenwel een conjunctuurdaling mogelijk als gevolg van de eerder ongunstige internationale context en misschien ook de moeilijke politieke situatie in België. We zullen dit moeten opvolgen in de volgende edities van de barometer.

- Dankzij de eerste voorspellingen op middellange termijn in het kader van het HERMREG-project konden onlangs bepaalde resultaten van de economische vooruitzichten 2007-2012 van het Federaal Planbureau (FPB) regionaal uitgesplitst worden. De grote lijnen hiervan worden in een van de volgende hoofdstukken van deze editie van de barometer voorgesteld en kunnen als volgt samengevat worden. De Brusselse economische groei, die voor 2006 op 2,4% geraamd wordt en voor 2007 op 2,2%, zou geprofiteerd moeten hebben van de opleving van de economische groei (door het FPB in mei op 3,0% geraamd, en op 2,3% voor België) onder impuls van de veelbelovende internationale omgeving. Van 2008 tot 2012 voorziet het nationale scenario een geleidelijke terugkeer naar een potentiële economische groei. Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) zou dit neerkomen op een terugkeer naar een iets bescheidener BBP-groei van gemiddeld ongeveer 1,8%. Zoals in het verleden zou de economische groei zich in Brussel blijven vertalen in grotere productiviteitswinsten (+1,8% in de handelsector) dan in de andere gewesten (+1,3%), maar in een lagere jobcreatie op zijn grondgebied (+0,2% tegenover +0,9%). Toch zouden er extra banen kunnen vrijkomen voor de Brusselse inwoners, als gevolg van de gunstige situatie van de arbeidsmarkt in Vlaanderen en de daaruit voortvloeiende afname van het aantal pendelaars. In een sociaal-demografische context die gekenmerkt wordt door een tragere toename van de actieve bevolking, kunnen we er dan ook van uitgaan dat de werkloosheidsgraad de komende 5 jaar zou dalen tot om en bij de 18%. Maar om op middellange termijn te profiteren van deze potentieel gunstige beweging, moet er bijzondere aandacht blijven uitgaan naar de verbetering van de kwalificaties op de arbeidsmarkt van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

- Waar het aantal niet-werkende werkloze werkwzoekenden op de Brusselse arbeidsmarkt tijdens het eerste semester van 2007 daalde, werd er tijdens een derde kwartaal opnieuw een stijging opgetekend. Het laatste kwartaal van 2007 ziet er niet veel beter uit. Voor het eerste semester van 2008 wijst de conjunctuurevolutie op een nieuwe toename van het aantal werkloze werkwzoekenden, wat vermoedelijk een lichte stijging van de werkloosheid aankondigt of ten minste een stabilisering.

I. Conjunctuurindicatoren in Brussel

I.1. Evolutie van de gelijklopende indicator van de economische activiteit

De gelijklopende indicator van de economische activiteit geeft de huidige evolutie van de activiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan. Deze indicator is gebaseerd op maandelijkse gegevens. Aan de hand van de “gelijklopende” indicator, die beschikbaar is voor een recentere periode, kan de conjunctuurcyclus van het gewestelijk bruto binnenlands product (BBP) verlengd worden tot augustus 2007.

Om deze indicator te berekenen, gebruiken we de conjunctuurcomponenten van de sectoren waarvan de cyclische evolutie het dichtst aansluit bij die van het gewestelijke BBP. De productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is sterk gespecialiseerd in

de diensten en deze “gelijklopende” indicator werd zodanig samengesteld dat hij deze tertiaire structuur van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest weerspiegelt. De indicator omvat de conjuncturele evolutie van de omzet van vijf tertiaire activiteiten, namelijk groothandel, stadsvervoer en wegtransport, post en telecommunicatie, informatica-activiteiten en ten slotte zakelijke dienstverlening.

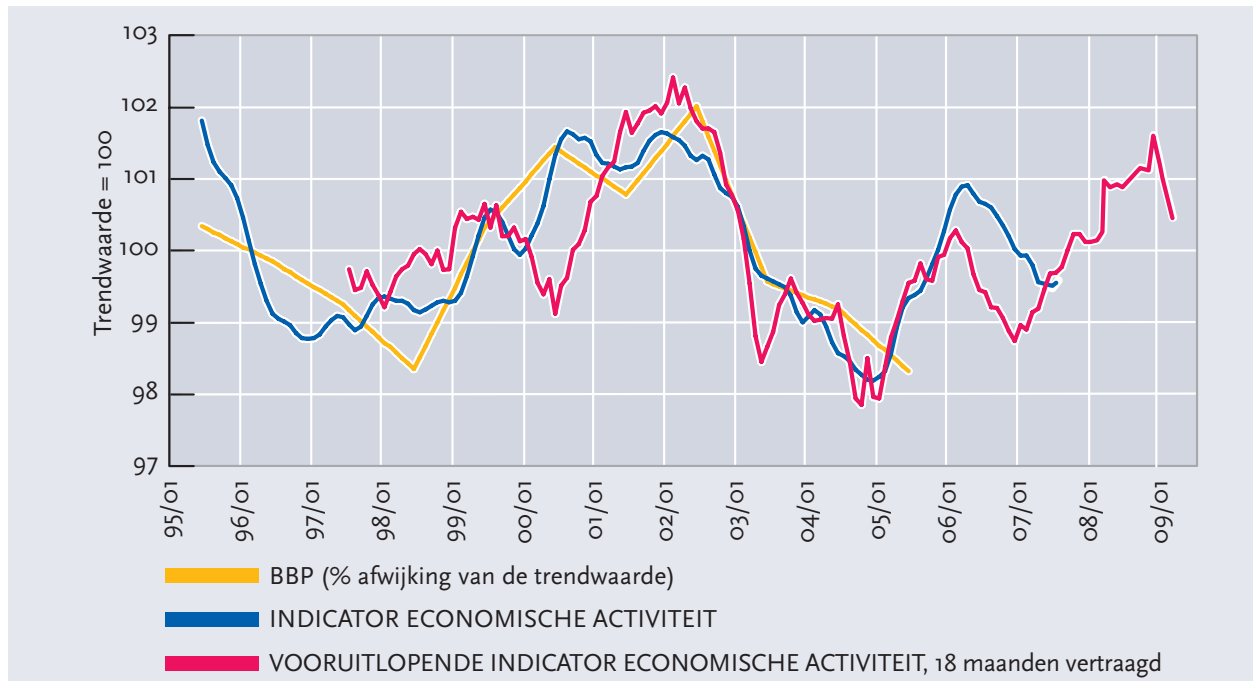
De zo berekende samengestelde indicator stemt goed overeen met de conjunctuurcyclus van het gewestelijke BBP. Hij kan dan ook als referentiereeks dienen voor de volgende stap, die tot doel heeft de vooruitlopende indicator van de economische activiteit op te stellen.

I.2. Evolutie van de vooruitlopende indicator van de economische activiteit

De vooruitlopende indicator van de economische activiteit loopt ongeveer 18 maanden vooruit op de referentiereeks van de economische activiteit, namelijk de eerder opgestelde “gelijklopende” indicator. Deze indicator wordt samengesteld op basis van de conjunctuurcyclus van twee reeksen die vooruitlopen op de referentiereeks. Het gaat in de eerste plaats om de prognose van de ondernemers uit de sector zakelijke dienstverlening over de algemene vraag, volgens de enquête van de Nationale Bank van België (NBB). De tweede reeks omvat de index van de inkomende nieuwe orders in de industrie volgens de FOD Economie. Er werd voor deze reeksen gekozen, omdat ze maandelijks en snel beschikbaar zijn, economisch relevant zijn en een vooruitlopend karakter hebben.

De 18 maanden die deze indicator vooruitloopt op de referentiereeks lijkt relatief lang, maar deze tijdsperiode weerspiegelt vrij goed de tijd die verstrijkt voordat een prognose van de vraag concreet wordt, of voordat nieuwe bestellingen zich uiteindelijk vertalen in verkopen die in de BTW-aangiften ingeschreven worden. In theorie kan de cyclus van de economische activiteit dus het voorwerp uitmaken van een prognose voor meer dan een jaar. Omdat we dit recente hulpmiddel voorzichtig wensen te gebruiken en omdat de laatste waarnemingen onzekerder zijn, doen we er goed aan ons in eerste instantie te concentreren op de verwachte evolutie voor het volgende kwartaal.

GRAFIEK 1: Vergelijking van de vooruitlopende samengestelde indicator van de economische activiteit met de evolutie van de conjunctuur volgens de indicator van de economische activiteit en het BBP van het Brussels hoofdstedelijk Gewest

Bron: INR, FOD Economie-ADSEI, NBB en eigen berekeningen.

Grafiek 1 geeft naast de conjuncturele cyclus van het gewestelijke BBP ook de gelijklopende indicator van de economische activiteit weer, evenals de vooruitlopende indicator (vertraagd met 18 maanden) die erop anticipeert.

We stellen vast dat de vooruitlopende indicator en de “gelijklopende” indicator van de economische activiteit gelijklopend evolueren. Het vooruitlopende karakter komt vooral goed tot uiting na het jaar 2000. De heropleving van de groei van het Brusselse BBP in de jaren 2000-2002 en de grote vertraging tot in 2005 worden duidelijk weergegeven.

Volgens de nog voorlopige nationale cijfers van 2005 is de groei van het BBP er sterk op achteruitgegaan. Toch is de in 2005 vastgestelde vertraging in reële termen relatief minder uitgesproken in het Brussels Gewest dan in heel het land. Enerzijds bevond het gewest zich immers al in 2004 in een dieper conjunctureel dal dan het land. Anderzijds is het herstel in Brussel eerder opgetreden (vanaf het begin van 2005) terwijl de conjuncturele ommekeer op nationaal niveau zich pas vanaf midden 2005 begon af te tekenen. Dit blijkt uit de globale synthetische curve van de NBB.

Deze duidelijke conjuncturele opleving van het Brussels Gewest zou dus een grote groei van het BBP voor 2006 weerspiegelen, die overigens ook op nationaal niveau verwacht wordt. Vanaf het tweede kwartaal 2006 daalt de conjunctuurcurve opnieuw. Op basis

van het jaargemiddelde houdt het herstel evenwel aan tot midden 2006. Overeenkomstig de nationale BBP-ramingen kondigt het einde van 2006, en voor Brussel zelfs het tweede semester, zich eerder gematigd aan.

Op basis van de vooruitlopende conjunctuurindicator werd vanaf begin 2007 een opleving van de conjunctuur verwacht. Deze werd echter niet rechtstreeks bevestigd door de “gelijklopende” indicator van de economische activiteit. Na een onderbreking begin 2007 is deze opnieuw gedaald tot in april. Maar op basis van de laatste beschikbare gegevens ziet het er naar uit dat de toestand ditmaal positiever evolueert. Onze indicator stagneerde immers van mei tot juli, en lijkt in augustus van dit jaar zelfs licht te stijgen.

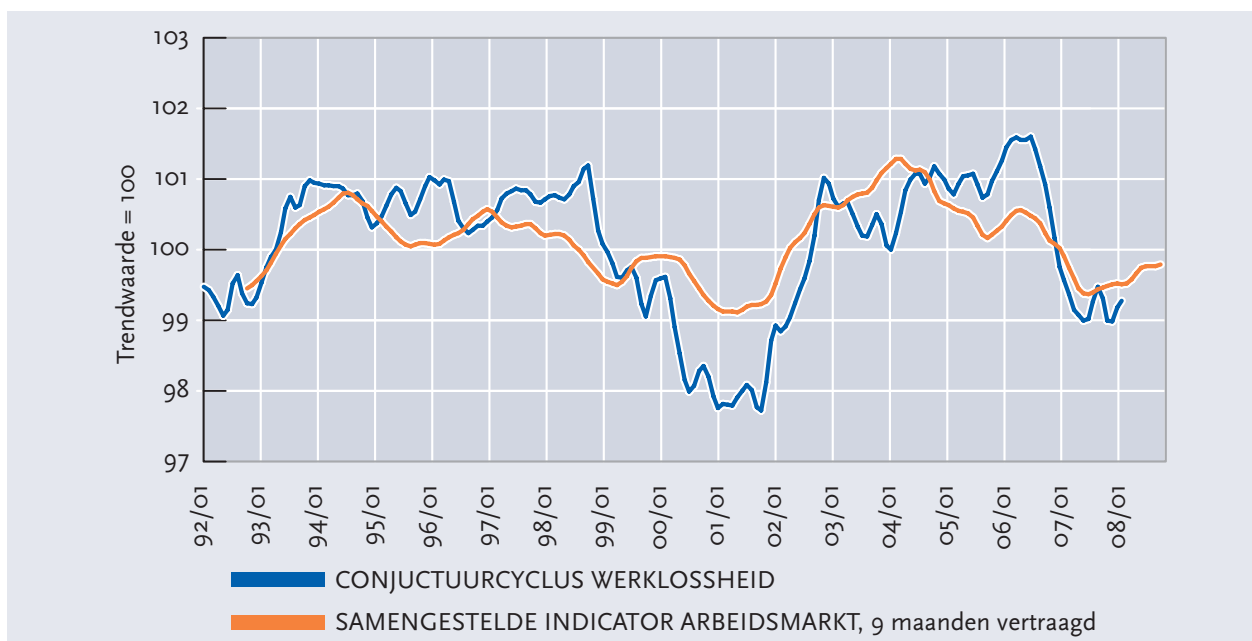
Dit is waarschijnlijk de voorbode van een eerder gunstige conjunctuurperiode in Brussel de komende maanden. De Brusselse diensteneconomie zou immers later op de in 2008 verwachte nationale en internationale vertraging kunnen reageren. Op langere termijn, begin 2009, is evenwel een conjunctuurdaling mogelijk. Want de kans bestaat dat de huidige, eerder ongunstige evolutie van de internationale context en misschien de moeilijke Belgische situatie een invloed hadden op het vertrouwen van de ondernemingen in de diensten en op de bestellingen in de industrie. Dit zou zich begin volgend jaar kunnen vertalen in een daling van de verkopen. We zullen deze mogelijke ommekeer moeten opvolgen in de volgende edities van de barometer.

1.3. Evolutie van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator

Zoals in de vorige edities tonen we hier de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt. Aan de hand hiervan kan men de conjuncturele evolutie van het aantal werkzoekenden in Brussel voorspellen. De vooruitlopende arbeidsmarktindicator is meer bepaald een raming van de conjuncturele component van het aantal niet-werkende werkloze werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het optimale voorspellende karakter ervan wordt op negen maanden geraamd. De vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt werd samengesteld op basis van twee reeksen die werden afgevlakt en gecorrigeerd voor seizoensinvloeden. De eerste is de Federgon-index die een beeld geeft van de evolutie van de uitzendarbeid

in België. De uitzendsector staat erom bekend dat hij relatief snel reageert op schommelingen in de vraag naar werk. De tweede reeks is het aantal vacante betrekkingen die Actiris (voorheen de Brusselse Gewestelijke Dienst voor Arbeidsvoorziening - BGDA) ontvangen heeft en beheert. Dit aantal geeft ook een vroeg signaal van de evolutie van de vraag. Deze indicator vervult hier de rol van een “proxy-variabele” van alle gewestelijke werkaanbiedingen. De laatste gegevens die voor beide statistieken ingezameld werden, hebben betrekking op de maand augustus voor het aantal werkloze werkzoekenden en het aantal door Actiris beheerde werkaanbiedingen, en op de maand juli voor de Federgon-index.

GRAFIEK 2: **Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest**

Bron: Actiris, Federgon en eigen berekeningen.

Grafiek2 geeft de conjuncturele component van het aantal werkloze werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit cijfer wordt vergeleken met onze vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt met een vertraging van 9 maanden.

Tijdens het eerste semester 2007 is het aantal werkzoekenden gedaald (-1,5%). Maar zoals onze vooruitlopende indicator liet vermoeden, is de werkloosheid tijdens het derde kwartaal opnieuw gestegen. De stij-

ging was het grootst bij de jongeren van minder dan 25 jaar. (+9,3%). Daarnaast was er een heel sterke stijging bij de houders van een diploma van hoger onderwijs (+5,2%). Voor het eerste semester 2008 wordt geen noemenswaardige verbetering verwacht, zelfs een lichte achteruitgang voor het eerste kwartaal en een relatieve stabilisering tijdens het tweede kwartaal. Want vanaf het tweede kwartaal 2007 vertoont de vooruitlopende indicator duidelijk een stijgende tendens, zij het in mindere mate dan in 2006.

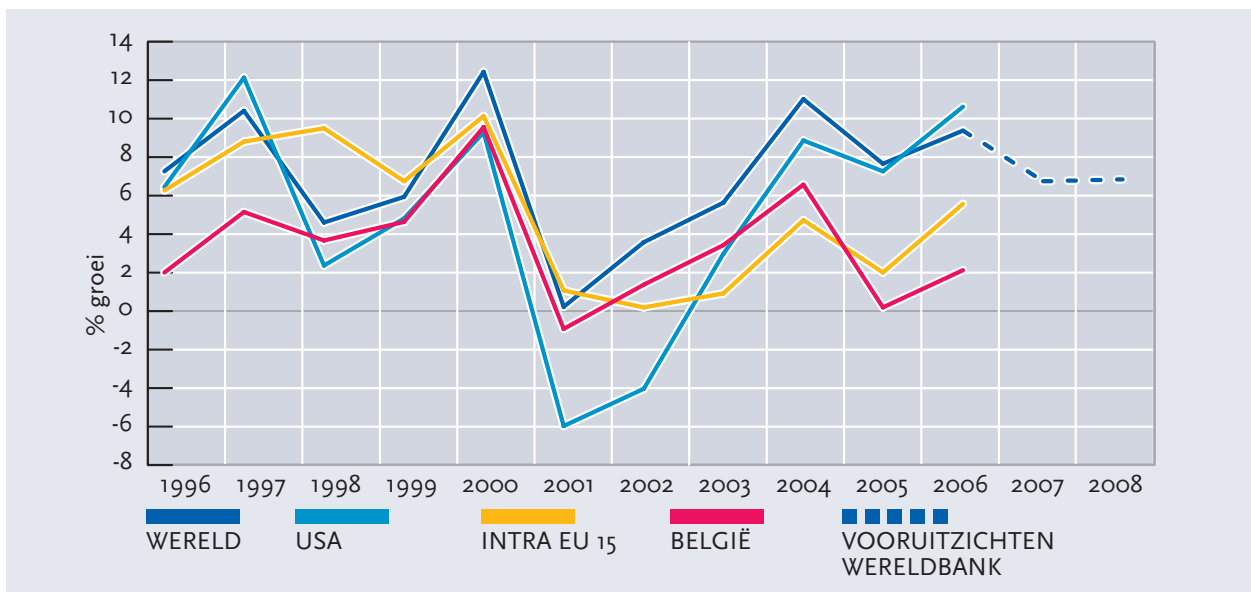
2. Boordtabel

2.1. Internationale context

In de loop van het eerste kwartaal 2007 groeide de wereldeconomie krachtig ondanks de duidelijke groeivertraging in de Verenigde Staten. Volgens het Internationaal Monetair Fonds bedroeg de wereldgroei iets meer dan 5% dankzij de Chinese economie, die voor het eerst de grootste bijdrage leverde, maar ook dankzij onder meer Rusland en India die een groei van meer dan 8% optekenden. Door de onrust op de internationale financiële markten zijn de voorspellingen van het IMF en die van de Organisatie voor Economische Samenwerking en

Ontwikkeling (OESO) voor 2007 enigszins naar beneden bijgesteld in vergelijking met het verslag van juli. Zo wordt de wereldgroei op 5,2% geraamd voor 2007 en op 4,8% voor 2008. Ondanks deze vertraging doet de wereldhandel het relatief goed, wat een goede voedingsbodem betekent voor de groei van de opkomende landen, vooral in Zuidoost-Azië. Onder impuls van een minder dynamische import in de geïndustrialiseerde landen zou de groei van de wereldhandel vertragen en terugkeren naar ongeveer 6,7% in 2008.

GRAFIEK 3: Evolutie van de wereldhandel in reële termen 1996-2007

Bron: Eurostat, Nationale Bank van België, WHO, Bureau of census, IMF

Zoals onderstreept wordt in het jongste verslag van het IMF¹, bestaat de kans dat deze voorspellingen neerwaarts herzien worden, rekening houdend met de vele onzekerheden die de spanningen op de financiële markten doen toenemen en met de daling van de binnenlandse vraag in de Verenigde Staten en in mindere mate in Europa en Japan. Zo kan de binnenlandse vraag getroffen worden door de correctie op de Amerikaanse vastgoedmarkt, het teruglopen van de residentiële investeringen, de strengere voorwaarden voor het afsluiten van kredieten en een daling van de consumptie. Bovendien dragen de inflatiespanningen ingevolge de prijsstijgingen van de basisproducten bij tot een verharding van het monetaire beleid van de voornaamste centrale banken. De Amerikaanse vertraging zou de prijsstijgingen evenwel kunnen temperen, maar anderzijds moeten we rekening houden met het risico van economische oververhitting in verschillende opkomende landen.

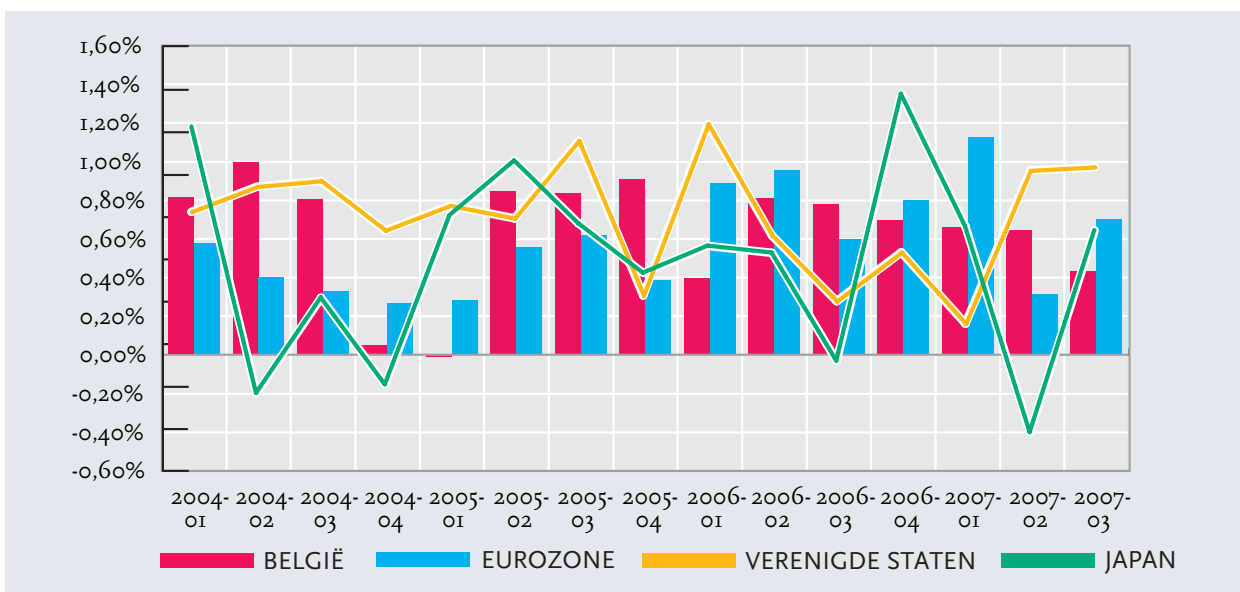
Na een terugval tijdens het eerste kwartaal 2007 (+0,2%) herpakte de groei zich in de Verenigde Staten in het tweede kwartaal (+0,9%), om zich het derde kwartaal te stabiliseren op 0,9%, wat overeenkomt met 2,6% op jaarbasis. De inkrimping van de investeringen, in het bijzonder van de residentiële investeringen (-0,1%), woog op de cijfers

van het derde kwartaal. De aanhoudende vastgoedcrisis, die uitdraaide op een financiële crisis, leidde tot kredietrantsoenering en heeft de consumptie van de gezinnen negatief beïnvloed. Zo is de Federal Reserve (Fed) tijdens het tweede semester 2007 driemaal opgetreden om de Amerikaanse economie een duwtje in de rug te geven (zie hierna). Daar staat tegenover dat de Amerikaanse export zich goed heeft gehandhaafd (+3,8%), wat het lopende tekort teruggedrongen heeft. De economie in de VS heeft in november bovendien 94.000 banen gecreëerd tegenover 170.000 in oktober. Echter de werkloosheidsgraad is licht toegenomen van 4,6% naar 4,7%.

Toch blijft de kwartaalgroei van de VS groter dan die van de eurozone, terwijl de Verenigde Staten zwaarder getroffen werden door de financiële crisis. Het IMF voorspelt voor 2007 en 2008 een groei van 1,9%, waar voor 2008 aanvankelijk een groei van 2,8% vooropgesteld werd.

In Japan is het BBP tijdens het derde kwartaal met 2,2% gestegen na een groei van +1,5% in de loop van het tweede kwartaal. De export is heel dynamisch gebleven (+2,9%) en de binnenlandse vraag heeft zich tussen juni en september enig-

GRAFIEK 4: Kwartaalverloop van het BBP in kettingeuro's*

* Kwartaal-op-kwartaalgroei in volume, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten, referentie jaar 2000.
Bron: Eurostat.

¹ World Economic Outlook, oktober 2007.

zins herpakt (+0,22% tegenover 0,45%). Maar de investeringen zijn voor het derde kwartaal op rij gedaald (-0,5%). Voor 2007 zou de groei in de buurt van 2% moeten liggen, tenzij de economische situatie in de VS nog zou verslechteren.

Voor de eurozone bereikte de groei tijdens het derde kwartaal 0,7%, wat overeenstemt met 2,6% op jaarbasis. Na een aanhoudende groei tijdens het eerste kwartaal is de economische conjunctuur er duidelijk op achteruitgegaan door de impact van de financiële crisis, de

In de loop van het derde kwartaal 2007 hebben de voornaamste centrale banken van de industrielanden liquiditeiten in de markt geïnjecteerd, om het hoofd te bieden aan de financiële crisis die tot meer aversie leidde op de interbancaire markt. Als reactie op de grotere risico's die op de groei wegen, heeft de Amerikaanse Federal Reserve (FED) de voornaamste richtrente tot driemaal toe verlaagd: in september met 0,5 punt, en in oktober en december met 0,25 punt. Daardoor bedraagt deze richtrente nu 4,25%. In het laatste trimester van 2007 heeft de FED eveneens geïntervenieerd in samenspraak met de Europese Centrale Bank (ECB), de centrale banken van Engeland, Canada en Zwitserland, om meer liquiditeiten te injecteren teneinde de druk op de financiële markten op de korte termijn te verminderen. Terwijl de conjunctuurvertraging en de onrust op de financiële markten voor een monetaire versoepeling pleiten, gaat het risico op inflatiespreiding van de grondstoffen in de tegengestelde richting.

Binnen de eurozone heeft de Europese Centrale Bank (ECB) de voornaamste rentevoet gedurende het volledige vierde kwartaal 2007 onveranderd gelaten op 4%. Evenals de FED heeft zij via leningen tegen lage interestvoeten massale injecties van liquiditeiten in de geldmarkten gepompt ten bedrage van 348,6 miljard euro. De grootte van het bedrag illustreert de grote vraag naar liquiditeiten op de geldmarkt. Bovendien staat de instelling in Frankfurt momenteel voor een dilemma: enerzijds voor de negende opeenvolgende keer de rente ver-

Amerikaanse groeivertraging en de steeds hogere olieprijs. In september is de economische vertrouwensindex van de eurozone, die de mening van de bedrijfsleiders en de consumenten weergeeft, sterk gedaald tot zijn laagste niveau sinds meer dan een jaar. Daarnaast bereikte de vertrouwensindex van de aankoopdirecteuren in de industriesector in oktober zijn laagste niveau sinds augustus 2005. Maar de cijfers van de arbeidsmarkt zijn bemoedigender. In oktober bedroeg de werkloosheidsgraad in de eurozone 7,3%, het laagste niveau sinds 1993.

TABEL 1: De evolutie van de wisselkoers van de US Dollar tegenover de Euro

US dollars per Euro		
	Periode-gemiddelde	Einde periode
2007-07	1,3716	1,3707
2007-08	1,3622	1,3610
2007-09	1,4227	1,4180
2007-10	1,4684	1,4407
2007-11	1,4675	1,4761

Bron: ECB.

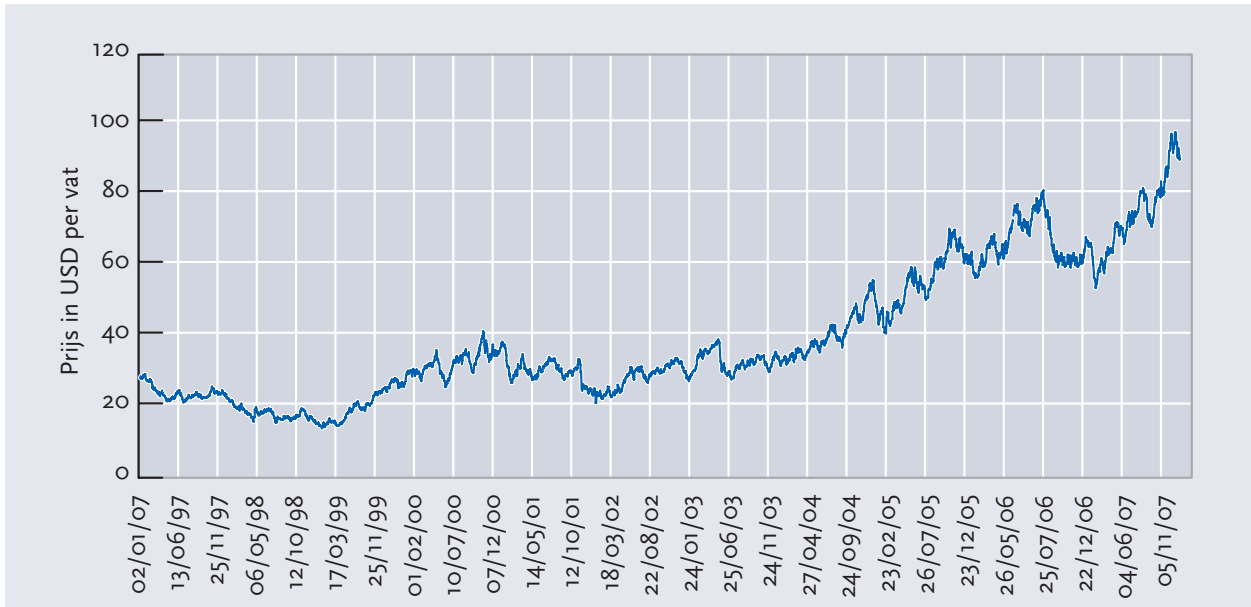
hogen om de inflatiedruk tegeren te gaan, en anderzijds het risico lopen de groei af te remmen die al te lijden heeft van de Amerikaanse vastgoedcrisis. Maar voor 2008 verwachten de analisten een monetaire versoepeling, wanneer de inflatiedruk zal zijn afgenomen en de economische vertraging zich zal doen voelen.

Op de wisselmarkten zette de euro zijn opmars voort tijdens het volledige derde en vierde kwartaal van 2007. Zo heeft de munt meermaals zijn eigen record ten opzichte van de dollar verbroken, op 27 november nog met een koers van 1,4874\$ (daggemiddelde). De symbolische grens van 1,5 dollar voor 1 euro lijkt dus geen utopie meer. Door de economische vertraging in de VS, de daling van de rentevoeten en de onzekerheden ingevolge de aanhoudende financiële crisis opteerden de beleggers voor meer beleggingen in euro. Daardoor heeft de euro sinds het begin van het jaar iets meer dan 12%

gewonnen ten opzichte van de dollar. Voor de Europese industriële export, evenals voor de diensten, is dit echter minder gunstig omdat het de Europese producten en diensten buiten de Euro-

zone duurder maakt. Het tempo van de depreciatie heeft de analisten verrast. Volgens een peiling van Bloomberg hadden deze tegen eind 2007 een niveau van 1,45 USD verwacht.

GRAFIEK 5: Evolutie van de prijs van de ruwe olie

Bron: U.S. Department of Energy, Energy Information Administration.

Zoals blijkt uit grafiek is de prijs van de ruwe olie (Brent Noordzee) het afgelopen decennium blijven stijgen, ondanks enkele conjunctuurdalingen. Tijdens het vierde kwartaal 2007 bereikte de olieprijs een nieuw record, namelijk 95,33 USD op 23 november. De markt van de ruwe olie blijft bijzonder gespannen wegens de aanhoudende toename van de vraag, vooral vanwege de opkomende landen, en de beperkte raffinagecapa-

citeit die het aanbod afremt. Bovendien heeft de Organisatie van Olie-exporterende Landen (OPEC) op haar laatste vergadering van 5 december 2007 beslist de productie ongewijzigd te laten. De naderende winter die gepaard gaat met een hoger verbruik zet de koersen nog meer onder druk. In 2008 zou de psychologische drempel van 100 USD per vat dan ook overschreden kunnen worden.

2.2. Nationale en regionale macro-economische ontwikkelingen

Zoals we vermoedden in de vorige uitgave van de barometer van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, werd de groeiverwachting van de economische activiteit in België a rato van 2,5% voor 2007 naar boven bijgesteld. Het jaargemiddelde van de BBP-groei voor 2007 zou 2,7% moeten bereiken volgens de laatste vooruitzichten van het Federaal Planbureau (FPB) in naam van het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR)² (zie tabel 2). Toch wijzen de waarnemingen voor het derde en vierde kwartaal 2007 op een lichte vertraging (een gemiddelde kwartaalgroei van 0,5% voor deze twee kwartalen tegenover 0,7% voor de twee eerste kwartalen). Voor 2008 wordt een BBP-groei van 2,1% verwacht. Maar de kredietcrisis in de Verenigde Staten en de Belgische politieke crisis zijn onzekere factoren in de groei-vooruitzichten van 2007 en 2008.

Volgens het Instituut voor de Nationale Rekeningen zou de Belgische export in 2007 en

2008 verder terrein verliezen op de buitenlandse markten, maar in minder grote mate dan in 2006. De groei van de binnenlandse vraag zou dan weer moeten stijgen van 3% in 2006 naar 3,2% in 2007 dankzij de consumptie van de gezinnen en de investeringen. De koopkracht van de particulieren werd in 2007 immers ondersteund door de nieuw gecreëerde jobs en de toename van de inkomsten uit vermogen. Dit gunstige economische klimaat heeft de gezinsconsumptie gestimuleerd, met een daling van de spaarquote tot gevolg tijdens het eerste semester 2007. In 2008 zou de groei van de koopkracht afgeremd moeten worden door de daling van de jobcreatie en de versnelling van de inflatie. Toch zou de spaarquote verder afbrokkelen en de consumptie blijven toenemen. De investeringen van hun kant zouden in 2008 de BBP-groei nog steeds overtreffen, maar wel een daling vertonen ten opzichte van 2007.

TABEL 2: Jaarlijkse groeipercentages van het BBP in volumes: vergelijking tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Rijk en de EU-15

	Brussels Hoofdstedelijk Gewest	België	EU-15
2000	3,5	3,7	3,8 (-0,1)
2001	1,9	0,8	1,9
2002	3,4	1,5	1,1
2003	0,3	1,0	1,2 (0,1)
2004	2,0	3,0	2,3
2005	1,6	1,7 (0,6)	1,6 (0,1)
2006		2,8 (-0,2)	2,8
2007(e)		2,7 (0,2)	2,7
2008(e)		2,1 (-0,1)	2,2 (-0,3)
2009(e)		2,2	2,2

(e) Schattingen. Tussen haakjes: verschil met de vorige barometer.
Bron : Eurostat, INR, NBB.

De evolutie van de Belgische economie volgt doorgaans het Europese conjunctuurschema, omdat ons land een deel van zijn inkomsten uit de export haalt, die in grote mate bestemd is voor de andere lidstaten van de Europese Unie. De BBP-ramingen in volume van de EU-15 werden eveneens herzien. Zoals blijkt

uit tabel 2 zouden de Europese resultaten in 2008 beter zijn dan de Belgische.

De volgende ramingen van het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zullen in maart 2008 gepubliceerd worden. Vermits de laatste vast-

² Economische begroting, Economische vooruitzichten 2008, Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR), september 2007.

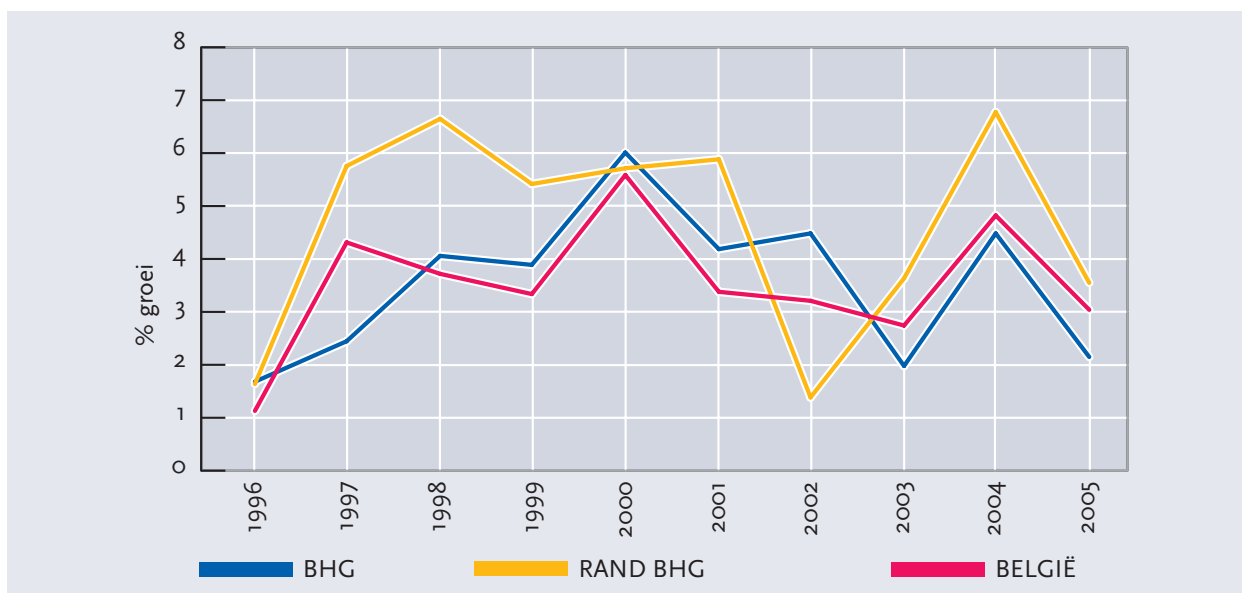
stellingen van het Instituut voor de Nationale Rekeningen betrekking hebben op het jaar 2005, blijft de commentaar van de vorige uitgave van deze barometer van toepassing.

De groei van het BBP tegen lopende prijzen (niet-definitieve raming) bleek in 2005 minder goed (2,3%) dan gemiddeld in het land (3,1%). Maar door haar hoofdzakelijk tertiaire sectorstructuur lijkt de Brusselse economie minder gevoelig te zijn voor de prijsstijgingen die in 2005 opgetekend werden. Als gevolg daarvan noteerde het gewest in volume een hogere groei van zijn BBP (1,6%) dan het land in zijn geheel (1,1%) (zie tabel 2). Dit neemt niet weg dat het Brussels Gewest in 2005 de eerder flauwe economische groei van het nationale en internationale niveau volgde. Als kleine, open en sterk dienstengerichte economie wordt het gewest immers voortdurend beïnvloed door de internationale conjunctuur. De economische activiteit in Brussel had in 2005 vooral te lijden van de negatieve groei van de financiële activiteiten, en in mindere mate van

een vertraging in de activiteiten van de transport- en communicatiesectoren, die het voorbije decennium een belangrijke motor voor de Brusselse economie vormden.

Bovendien is het verschil tussen het conjunctuurprofiel van het gewest en dat van het land in zijn geheel waarschijnlijk ook toe te schrijven aan de specifieke kenmerken van Brussel. Zo kende Brussel in 2001 en 2002 een hoger groeiritme dan de rest van België (cf. grafiek 6). In 2003 is de Brusselse toevoegde waarde sterk gedaald en ze heeft zich niet zo goed hersteld in 2004. Vanaf 2005 hadden we een licht herstel op jaarbasis kunnen verwachten op basis van de samengestelde indicatoren in het eerste hoofdstuk van deze barometer. Dit herstel lijkt zich niet door te zetten, al tekent het Brussels Gewest tegen constante prijzen betere resultaten op dan het land. Afgaande op onze conjunctuurindicatoren en in termen van groei van het BBP, zou het herstel zich dus waarschijnlijk in 2006 en verder in 2007 aftekenen.

GRAFIEK 6: Jaarlijkse groei van de bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in de arrondissementen van de rand* en in België

* De rand omvat Vlaams Brabant en Waals Brabant

Bron: INR.

Zoals we reeds aangaven in de vorige uitgaven van deze barometer, is de groei van de Brusselse rand de voorbije jaren globaal gezien groter dan die van het Brussels Gewest in de strikte zin en zelfs dan die van het land (zie grafiek 6). We herinneren eraan dat de centrale functie van Brussel het strikte gewestelijke territorium overschrijdt. De grensarrondissementen van het Brussels Gewest, namelijk Leuven, Halle-Vilvoorde en Nijvel, beschikken over grotere ruimtes en kunnen dus plaats bieden aan meer industriële productie. Door deze bijzondere situatie hebben zij

een meer uitgesproken groeiprofiel en kennen ze de laatste jaren een enorme uitbreiding. Dit blijkt uit de cijfers, want ondanks de ongunstige conjunctuur in 2005 bedroeg de groei van de toegevoegde waarde van de twee provincies Brabant tegen lopende prijzen 3,6% (tegenover 2,2% voor Brussel en 3,1% voor België). Tot slot noteren we nog dat in vergelijking met de vorige jaren de groeipercentages van de rand en het Brussels Gewest sinds 2004 in dezelfde richting evolueren, hetgeen een zekere synchronisatie suggereert.

• Inflatie

TABEL 3: Evolutie van het indexcijfer van de consumptieprijzen

	Index (2004 = 100)	Jaarlijkse groeivoet (%)
2007-04	106,3	1,8
2007-05	106,1	1,3
2007-06	106,1	1,3
2007-07	106,6	1,4
2007-08	106,4	1,1
2007-09	106,5	1,5
2007-10	107,1	2,2
2007-11	108,1	2,9
2007-12 (e)	108,0	2,8
2008-01 (e)	108,2	2,8
2008-02 (e)	108,6	2,7
2008-03 (e)	108,8	2,9

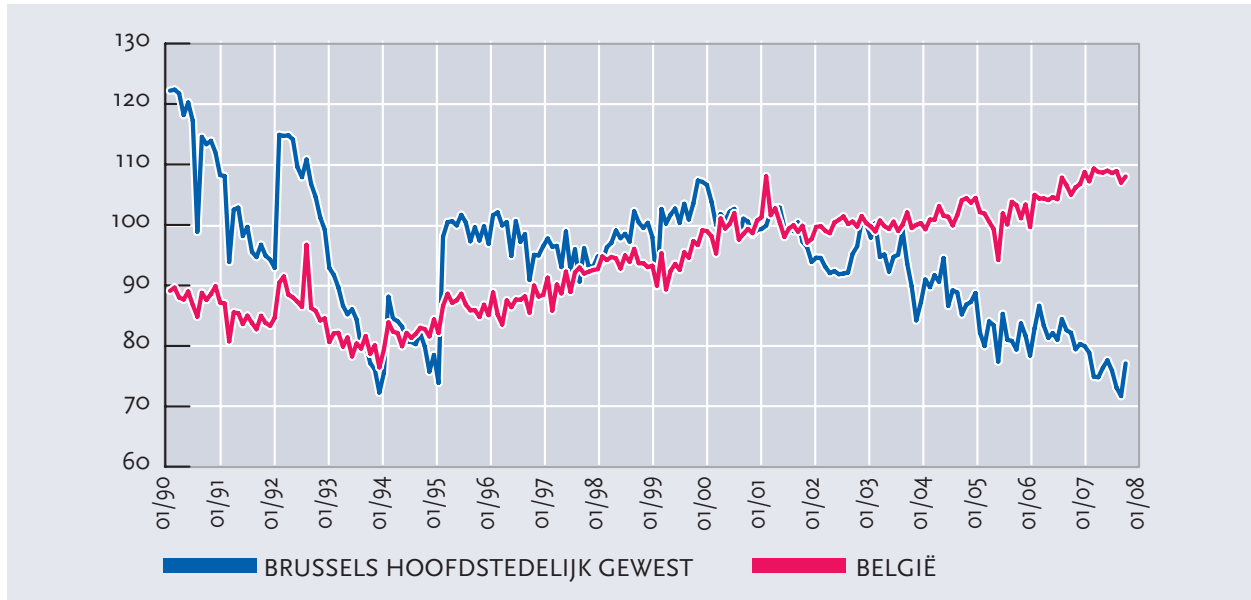
(e) Schattingen.
Bron : Federaal Planbureau.

De gewestelijke gegevens over de prijzen worden doorgaans overgenomen van nationale statistieken, rekening houdend met de beperkte omvang van het Belgische grondgebied, de economische stromen die de diverse gewesten doorkruisen en de gemeenschappelijke indexeringsmechanismen. Volgens de economische vooruitzichten 2008 van het Federaal Planbureau (FPB) wordt de inflatie in 2007 en 2008 sterk beïnvloed door de evolutie van de energieprijzen. De aangekondigde prijsstijging van aardgas in 2008 wakkert de inflatie inderdaad aan. Deze inflatiedruk zou zich moeten stabiliseren op 1,8% in 2007 en op 2,5% in 2008, tegenover 1,8% in 2006. Na de overschrijding van de spilindex in december 2007 voorziet het FPB de volgende overschrijding in oktober 2008.

2.3. De Brusselse economie

• Industriële productie

GRAFIEK 7: Evolutie van de industriële productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en België
(index 2000=100)

Bron: FOD Economie-ADSEI.

Zoals reeds aangehaald in de vorige barometers is het Brussels gewest door zijn stedelijke karakter minder geschikt voor industriële productie dan de andere gewesten. De groeiende kloof tussen het gewest en de rest van het land blijkt overigens uit verschillende statistische indicatoren, zoals de bijdrage van de industrie aan de gewestelijke BBP-groei (cf. hierna tabel 15) of de industriële productie-index (grafiek 7). Bepaalde industriële sectoren die de voorbije jaren sterk gegroeid zijn, zoals de chemische sector, zijn meer bepaald minder vertegenwoordigd in Brussel.

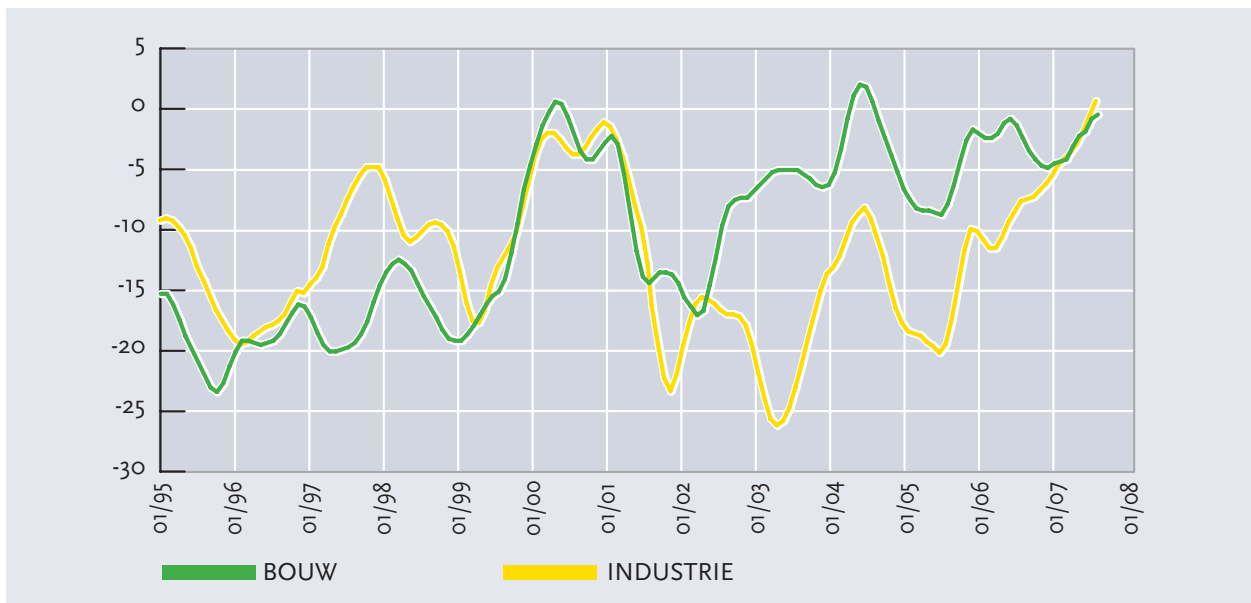
Op het vlak van industriële productie tekent er zich in België sinds het midden van 2005 een heropleving af. Hoewel de conjuncturele productiecyclus er ook in Brussel op vooruitgaat gedurende deze periode, is er door de erg negatieve onderliggende tendens niet meer dan een stabilisering van het industriële productieniveau mogelijk, en dit tot het tweede semester van 2006, zoals blijkt uit grafiek 7. Deze grafiek

geeft de indexen van de industriële productie voor België en voor Brussel, zoals gepubliceerd door de FOD Economie. Eind 2006 was er dan nog de herstructurering van de activiteiten van de onderneming VW (nu Audi Brussels) in Vorst. Begin 2007 was de index dan ook tot een dieptepunt gezakt.

Maar de voorbije drie kwartalen lijkt de conjunctuurcyclus van de industriële productie zich te herstellen en het productieniveau opnieuw te stabiliseren. Zo verloopt de evolutie in Brussel sinds begin 2007 globaal genomen parallel met de nationale evolutie van de index. Bovendien blijft het vertrouwen van de Brusselse industriële ondernemers ook een stijgende tendens vertonen. Dit vertrouwen heeft overigens weinig te lijden gehad van de productiedaling van eind 2006, zoals blijkt uit grafiek 8 waarvan de gegevens afkomstig zijn van de conjunctuurenquête van de Nationale Bank van België (NBB).

GRAFIEK 8: Conjunctuurenquête van de verwerkende nijverheid en van de bouw in het BHC*

Bron : NBB

* Seizoensgezuiverde en afgevlakte reeks

Zowel in de verwerkende nijverheid als in de bouw zien we een heropleving van het vertrouwen in de groeiperiode 2000-2001, evenals de daaropvolgende dalperiode van 2002 tot 2004 en de hierbo-

ven aangehaalde heropleving vanaf het tweede semester van 2005. Toch leiden de antwoorden van de ondernemers tot een globaal negatieve score in de industrie, en vooral in Brussel.

• De diensten: nieuwe gegevens over het vertrouwen van de ondernemingen

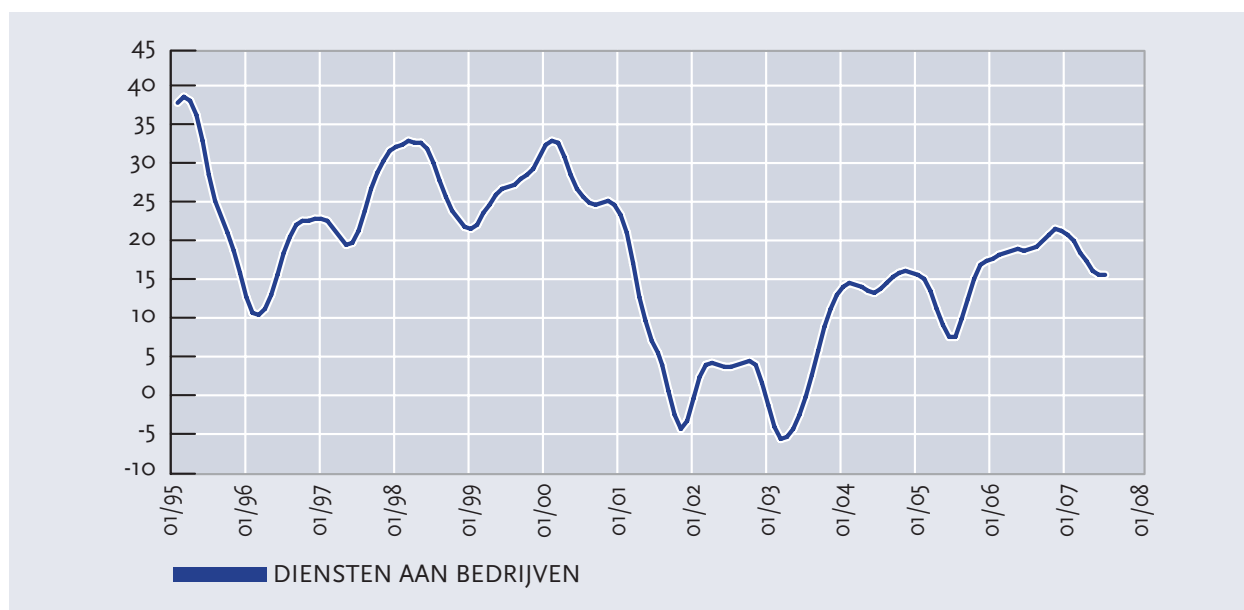
In tegenstelling tot de industrie vertoont de tertiaire activiteit in Brussel een stijgende tendens. De vorige versies van de conjunctuurbarometer toonden dit aan. Daarbij werd ook onderstreept dat de conjunctuurschommelingen (gekoppeld aan de omzetstatistieken) minder uitgesproken waren in de diensten dan in de industrie en dat ze niet noodzakelijk samenvielen. Nu kunnen we deze conjunctuuranalyses aanvullen met informatie over het vertrouwen van de bedrijfsleiders in het Brussels Gewest.

We geven immers voor het eerst ook voor de diensten de resultaten van de conjunctuurenquête van de NBB. Opdat deze enquête een goed beeld zou geven van het vertrouwen van de ondernemingen in het

Brussels Gewest, heeft het BISA aan de NBB gevraagd het aantal ondervraagde personen in de hoofdstad te verhogen. In het eerste semester 2007 werd er werk gemaakt van deze uitbreiding. Zoals in de nationale enquête zijn het de ondernemers van de sector zakelijke dienstverlening die ondervraagd worden. We herinneren eraan dat de zakelijke dienstverlening, samen met de financiële bemiddeldingsdiensten, het grootste aandeel (11% in 2005) van de toegevoegde waarde in de marktsector van Brussel vertegenwoordigen. Het is ook een van de vijf sectoren die opgenomen is in de samenstelling van de gelijklopende indicator van de economische activiteit, waarvan sprake in het eerste hoofdstuk. De resultaten van deze enquête zijn gecorrigeerd op seizoensinvloeden en afgevlakt, zie grafiek 9.

GRAFIEK 9: Conjuncturenquête van de bedrijfstak dienstverlening aan de bedrijven in het BHG*

Bron : NBB

* Seizoensgezuiverde en afgevlakte reeks

De antwoorden van de ondernemers uit deze sector geven een samenvattende score die sinds 2003 positief evolueert en die beduidend hoger ligt dan in de industrie. De curve bereikt echter niet de hoge niveaus die ze op het einde van de jaren 90 en in het begin van de jaren 2000 bereikte. In de loop van 2006 is een kleine inzinking te bemerken, en na de piek van

november 2006 sluit het jaar af op een eerder negatieve noot. De daling van het vertrouwen van de ondernemers vertraagt evenwel sinds het tweede kwartaal 2007 en de laatste, niet-afgevlakte observaties van de enquête, die beschikbaar zijn tot november 2007, lijken op een stabilisering van het vertrouwen gedurende de rest van 2007 te wijzen.

2.4. Arbeidsmarkt

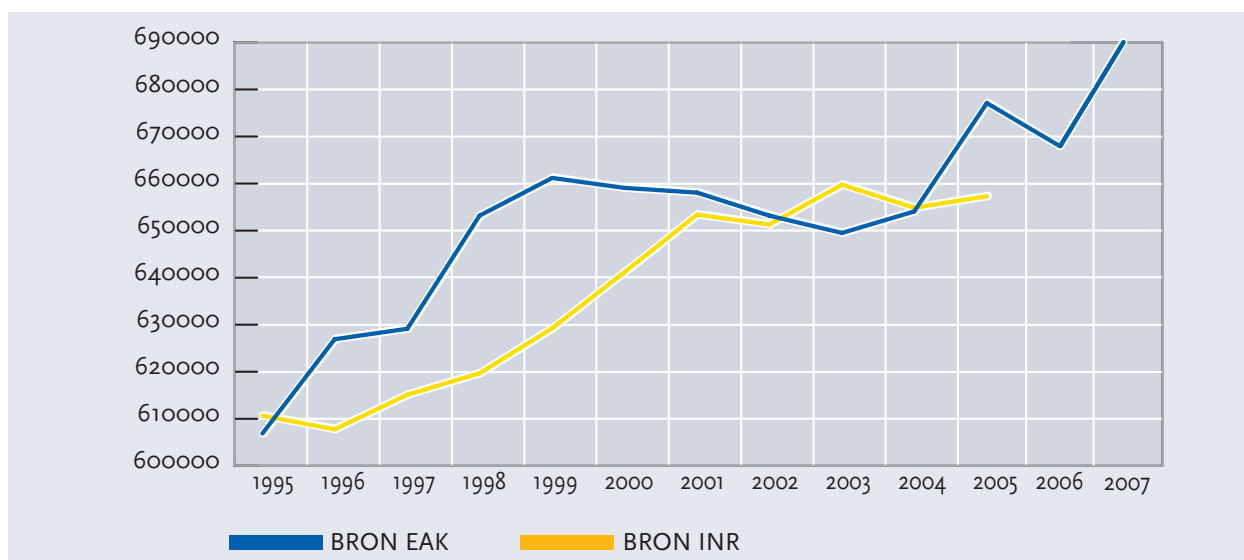
• Interne werkgelegenheid

TABEL 4: Totale binnenlandse werkgelegenheid (% jaarlijkse groei)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2003	4 070 419 (0,01)	649 273 (-0,50)
2004	4 139 174 (1,68)	653 808 (0,68)
2005	4 235 310 (2,32)	676 590 (3,40)
2006	4 262 883 (0,65)	667 495 (-1,34)
2007*	4 312 805 (1,17)	688 646 (3,6)

* Gemiddelde van het eerste en het tweede kwartaal
Bron: FOD Economie-ADSEI (EAK).

GRAFIEK 10: Evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid

Bron : INR, FOD Economie-ADSEI (EAK).

Tabel 4 en grafiek 10 geven de evolutie van de werkgelegenheid in België en in het Brussels Gewest. Tijdens de tweede helft van de jaren 90 is de werkgelegenheid sterk toegenomen in het BHG. De Enquête

naar de Arbeidskrachten van de FOD Economie ADSEI (voorheen NIS) lijkt aan te geven er evenzeer een grote vooruitgang is van de werkgelegenheid in de Brusselse regio tussen 2004 en 2007.

• Werkgelegenheidsgraad

TABEL 5: Vergelijking van de werkgelegenheidsgraad in % van de bevolking tussen 15 en 64 jaar

	EU-15	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2002	64,2	59,9	54,5
2003	64,3	59,6	53,2
2004	64,7	60,3	54,1
2005	65,3*	61,1*	54,8
2006	66,0*	61,0*	53,4

* Voorlopige gegevens

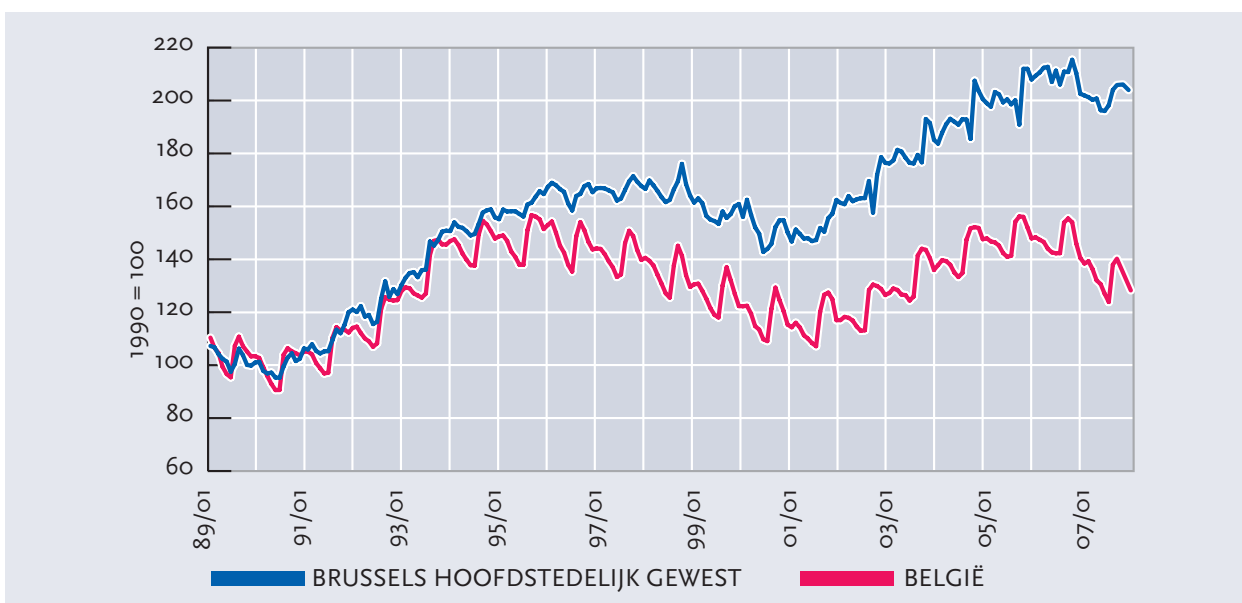
Bron: Eurostat en FOD Economie-ADSEI

In 2000 werd op de Europese top in Lissabon een doelstelling vastgelegd voor de tewerkstellingsgraad tegen 2010, namelijk 70% van de leeftijdsgroep van 15 tot 64 jaar. Halverwege de vooropgestelde periode (2005) hebben België en

het Brussels Gewest deze doelstelling nog niet gehaald. In 2006 daalde de tewerkstelling van Brusselse residenten met 1% tegenover 2005, en de actieve bevolking nam toe met 1,6%, waardoor de werkgelegenheidsgraad toenam.

• Werkloosheid

GRAFIEK 11: Index (1990 = 100) van het aantal niet-werkende werkzoekenden

Bron: Actiris.

TABEL 6: Aantal niet-werkende werkzoekenden (administratieve gegevens)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2005-IV	601 533	97 298
2006-I	587 760	98 291
2006-II	573 307	97 074
2006-III	621 764	98 504
2006-IV	570 214	95 062
2007-I	547 034	93 122
2007-II	511 873	91 313
2007-III	553 870	95 323

Bron: Actiris.

Tijdens het eerste semester van 2007 was de toestand van de Belgische arbeidsmarkt gunstiger dan in het eerste semester van 2006. Deze vaststelling wordt bevestigd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Maar gedurende het derde kwartaal 2007 is de situatie zowel voor het Brussels Gewest als voor het land verslechterd. We moeten evenwel rekening houden met het seizoenseffect van september. In deze maand zien we immers elk jaar een grotere stijging van het aantal werkzoekenden. Dit is vooral te wijten aan de schoolverlaters die op de arbeidsmarkt komen. Eind 2007 blijft de Brusselse werkloosheid uit administratieve bron licht boven de grens van 20% (20,6% in november 2007).

TABEL 7: Werloosheidsgraad
(administratieve gegevens)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2006-I	12,3%	21,4%
2006-II	12,0%	21,0%
2006-III	13,0%	21,4%
2006-IV	11,9%	20,7%
2007-I	11,4%	20,3%
2007-II	10,7%	19,9%
2007-III	11,0%	20,8%

Bron: Actiris.

TABEL 8: Werkloosheidsgraad*
(op basis van enquêtes)

	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2002	7,6%	14,7%
2003	8,2%	15,7%
2004	8,5%	15,9%
2005	8,5%	16,5%
2006	8,3%	17,7%
2007**	7,8%	17,8%

* Volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO).

** Gemiddelde van het eerste en het tweede kwartaal

Bron: FOD Economie-ADSEI (EAK).

• Werkgelegenheid in het Brussels Gewest

TABEL 9: Tewerstelling in het Brussels-Hoofdstedelijk Gewest volgens regio van herkomst van de werknemers
(op basis van enquêtes)

	Aantal werkenden in het BHG met woonplaats in het BHG	Aantal werkenden in het BHG met woonplaats in Vlaanderen	Aantal werkenden in het BHG met woonplaats in Wallonië
2003	298 541 (45,98%)	223 714 (34,46%)	127 018 (19,56%)
2004	309 357 (47,32%)	219 382 (33,55%)	125 069 (19,13%)
2005	312 591 (46,20%)	235 536 (34,81%)	128 463 (18,99%)
2006	311 403 (46,65%)	229 705 (34,41%)	126 387 (18,93%)
2007*	324 293 (47,09%)	240 872 (34,98%)	123 481 (17,93%)

*Gemiddelde van het eerste en het tweede kwartaal

Bron: FOD Economie-ADSEI (EAK), eigen berekeningen.

Tabel 9 geeft een beeld van de evolutie van de werkgelegenheid in Brussel volgens de gewestelijke afkomst van de arbeidskrachten. Sinds 2003 gaat het aandeel van de Brusselaars die in hun eigen gewest werken voortdurend in stijgende lijn, ondanks het steeds toenemende gewicht van het binnenkomende pendelverkeer. De cijfers voor het eerste semester 2007 bevestigen deze toename.

Bovendien is het Brussels Gewest in 2006 het gewest met de hoogste mobiliteitsgraad (dit is het aandeel van de tewerkgestelde bevolking dat in een gewest woont en in een ander gewest werkt). Deze bedraagt 14.5% tegenover 9.7% voor het Vlaams Gewest en 13.3% voor het Waals Gewest.

2.5. Onderzoek en ontwikkeling

TABEL 10 : Evolutie van O&O-uitgaven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België

Totale uitgaven voor O&O (% van het BBP)			
	EU-15	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2002	1,89%	1,94%	1,26%
2003	1,88%	1,89%	1,19%
2004	1,87%	1,87%	1,18%
2005	1,87%	1,86%	1,16%
O&O uitgaven van de private sector (in % van het BBP)			
		België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2004		1,32%	0,63%
2005		1,29%	0,62%
Totale O&O uitgaven van de publieke sector (in % van het BBP)			
		België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2004		0,55%	0,55%
2005		0,57%	0,55%

Bronnen: CFS/STAT 2007, Belspo, NBB, Eurostat.

Een van de doelstellingen van Lissabon bestaat erin de EU-landen ertoe aan te zetten tegen 2010 3% van hun BBP aan O&O te besteden, waarvan twee derde afkomstig zou moeten zijn van de privésector. Zoals blijkt uit tabel 10, blijft de verhouding van de totale uitgaven voor O&O ten opzichte van het BBP zowel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als in België afnemen. Een dergelijke daling is niet alleen merkbaar in België: Ook in de EU-15 gaan deze uitgaven er op achteruit, maar in mindere mate. Tot 2004 boekte België betere resultaten dan de EU-15, maar sinds 2005 is dit niet meer het geval. Als we de nationale en gewestelijke cijfers bekijken, lijkt de Europese doelstelling nog veraf.

De minder goede resultaten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ten opzichte van het nationale gemiddelde, zijn gedeeltelijk te verklaren door de omvang van het BBP en door de sectorale samenstelling van het gewest. Brussel is immers meer op diensten gericht en deze sectoren ontwikkelen doorgaans minder O&O-activiteiten.

Bovenstaande tabel leert ons ook dat het vooral de privésector is die aan O&O doet, al is dit verschil minder groot voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dan voor het land. Tegen 2010 zouden de privésector en de openbare sector respectievelijk een O&O-uitgaven-niveau van 2% en 1% moeten bereiken. Maar dit is een financieringsdoelstelling en geen uitvoeringsdoelstelling zoals aangegeven in tabel 10.

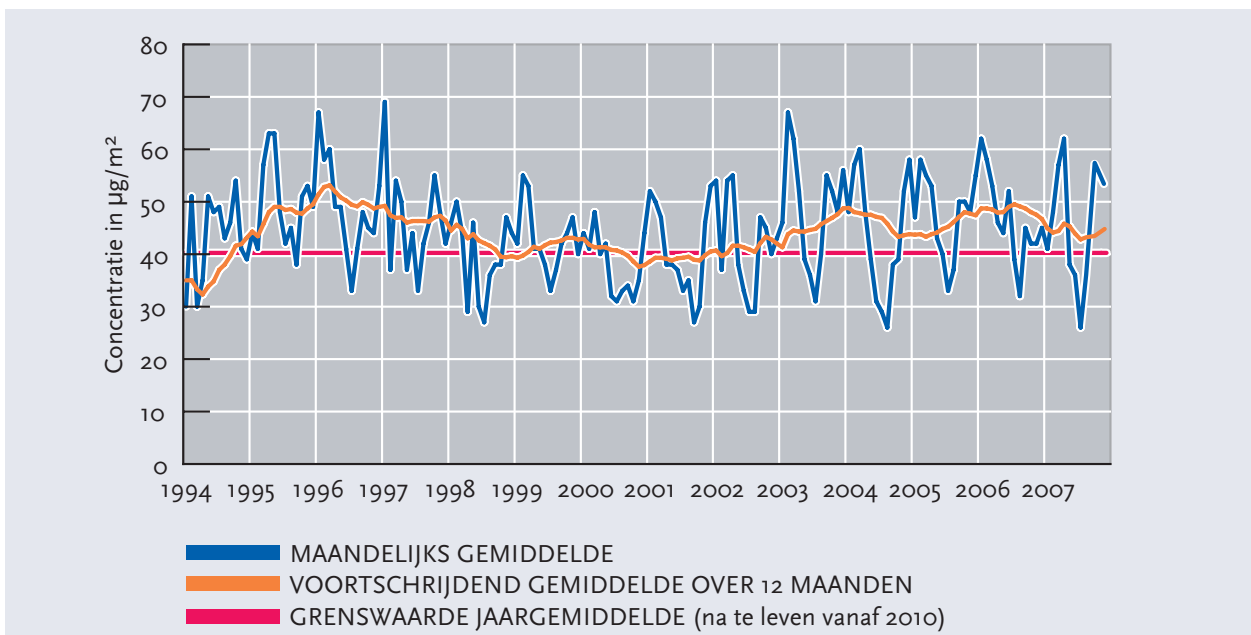
2.6. Milieu*

• Luchtkwaliteit

NO₂ is een verontreinigende stof die schadelijk is voor de menselijke gezondheid, maar ook voor het milieu (draagt bij tot de vorming van ozon en tot de verzuring). Deze vervuiling houdt verband met de emissies van stikstofoxiden die vrijkomen bij verbrandingsprocessen op hoge temperatuur. Deze emissies waren in 2005 afkomstig van het

verkeer (44%), het energieverbruik van woningen (24%), de dienstensector (12%), en in mindere mate van de industrie (3%), de afvalverbranding (15% voordat een depollutie-installatie geïnstalleerd is die de emissies van stikstofoxiden heel sterk terugdringt) en de industriële processen (1%).

GRAFIEK 12: Evolutie van de gemiddelde NO₂-concentraties in verhouding tot de toekomstige Europese norm – station van Molenbeek (1994-2007)

Bron: BIM 2007

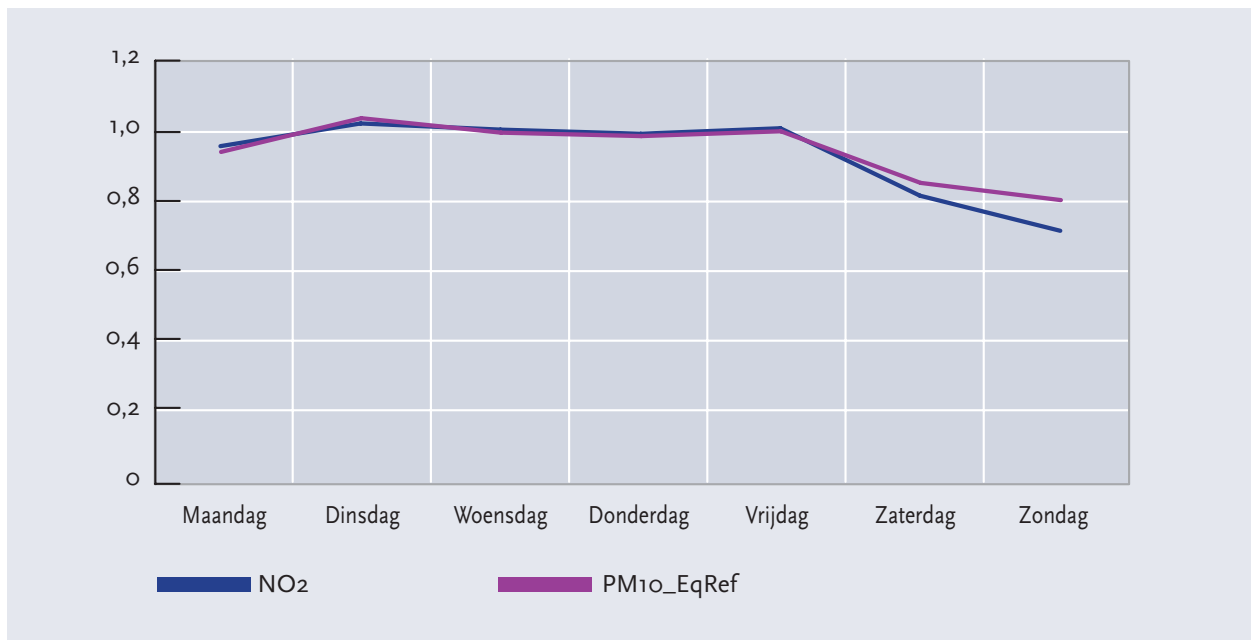
Grafiek 12 geeft de NO₂-concentratie aan het station van Molenbeek. Deze plaats werd gekozen voor haar stedelijke ligging. De analyse van de grafiek leert ons dat de NO₂-concentraties relatief constant blijven in de tijd, op een niveau dat vaak hoger ligt dan de toekomstige Europese norm. Deze norm is vanaf 2010 van toepassing en zal drastische veranderingen brengen in verschillende sectoren en op verschillende niveaus.

De stofdeeltjes vormen een ander type vervuiling met verontrustende gevolgen voor de gezondheid. De fijne deeltjes (met een diameter van minder dan

10 µm of PM₁₀) en zeer fijne deeltjes (met een diameter van minder dan 2,5 µm of PM_{2,5}) die in de lucht rondzweven, dringen via de ademhaling al dan niet diep binnen in het organisme. De graad van toxiciteit van deze deeltjes hangt af van hun fysico-chemische eigenschappen, hun afmeting en hun mogelijke verbinding met andere pollutanten (zware metalen, koolwaterstoffen, enz.). Een deel van de fijne stofdeeltjes (diameter tussen 2,5 en 10 µm) wordt gedeeltelijk tegengehouden door de bovenste en middelste luchtwegen, maar de PM_{2,5} kunnen de longblaasjes bereiken waar ze rechtstreeks in contact komen met het bloedvatstelsel.

* Dit hoofdstuk werd opgesteld door het Brussels Instituut voor Milieubeheer

GRAFIEK 13: Evolutie van gemiddelde dagelijkse concentraties van stikstofdioxide (NO₂) en van fijne stofdeeltjes (PM₁₀) - Gemiddelden op basis van 3 meetposten (Molenbeek, Meudon Park en Woluwe) en op basis van 3 winterseizoenen (oktober-maart 2001/2002, 2002/2003 en 2003/2004)

Bron: BIM 2007

Grafiek 13 geeft de evolutie, volgens de weekdagen, van de gemiddelde dagconcentraties aan PM₁₀ en NO₂ (weergegeven in de vorm van een index), berekend over 3 winterperiodes en gemiddeld over 3 meetposten van het Brussels Gewest.

Door het gebruik van de genormaliseerde schaal kan aangetoond worden dat de concentratie aan PM₁₀ tijdens het weekend met ongeveer 15 tot 20% daalt ten opzichte van de andere dagen van de week. Dit vrij lage percentage kan verklaard worden door het feit dat het grootste deel van de concentratie aan fijne stofdeeltjes gemeten in het Brussel Gewest, afkomstig is van PM₁₀ die niet op het grondgebied geproduceerd worden of die in de lucht gevormd worden op basis van de aanwezige gasvormige verbindingen.

Toch is het van primordiaal belang dat het Brussels Gewest inspanningen levert om de emissies van stofdeeltjes op zijn grondgebied terug te dringen, ook al dragen die slechts in beperkte mate bij tot de concentraties aan stofdeeltjes die aanwezig zijn in de Brusselse lucht. Het grootste deel (65%) van de regionale emissies aan stofdeeltjes is immers afkomstig van het wegverkeer en de zeer fijne stofdeeltjes afkomstig van de verbrandingsresten van diesel zijn van de schadelijkste die er zijn.

Daarom heeft het Brussels Gewest een lucht-klimaatplan 2002-2010 opgesteld, dat onder meer tot doel heeft de regionale PM₁₀- en PM_{2.5}-emissies te verminderen. Naast deze structurele maatregelen voert het Gewest een noodplan in, dat geactiveerd wordt wanneer er met grote waarschijnlijkheid PM₁₀-vervuiling verwacht wordt.

• Uitstoot van broeikasgassen

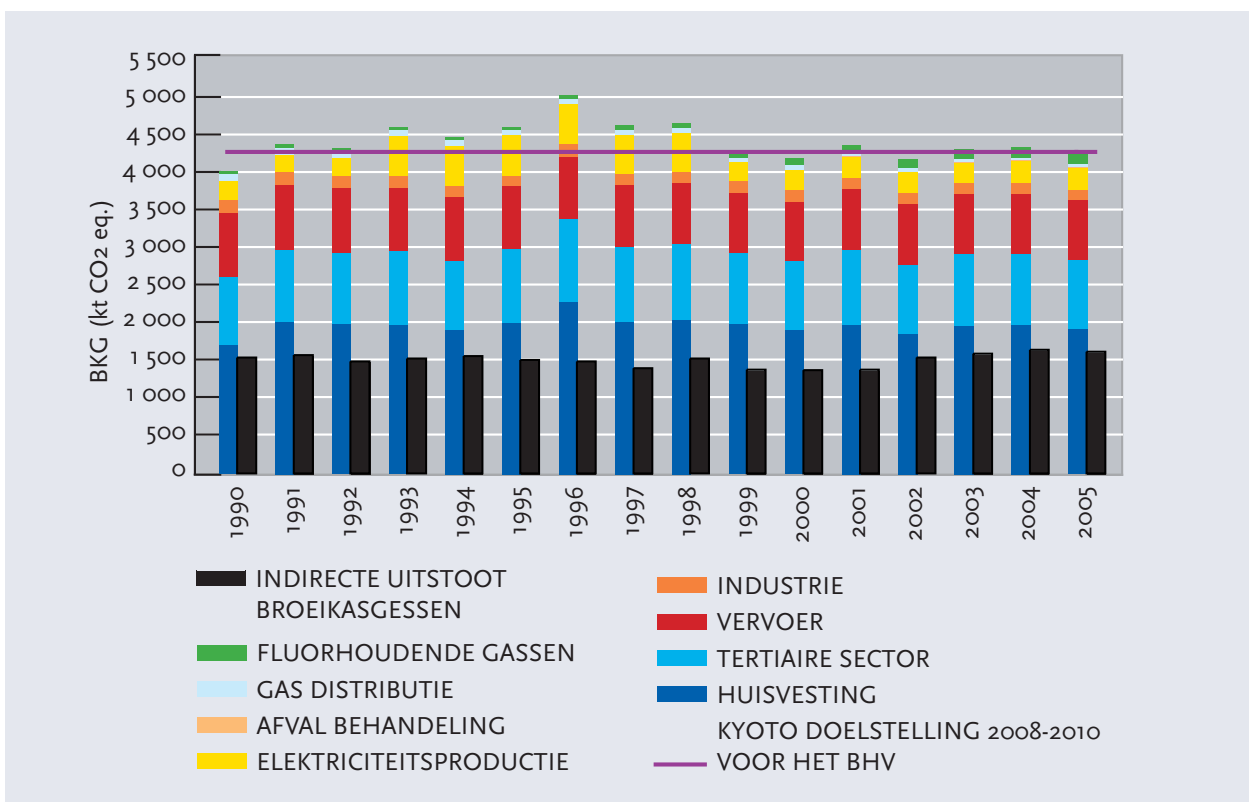
In het kader van het Kyoto-protocol heeft België zich ertoe verbonden zijn emissies van broeikasgassen tussen 1990 en 2008-2012 met 7,5% te verminderen. Door de opgestelde verdeling over de 3 gewesten mag het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de emissies van broeikasgassen op zijn grondgebied gedurende deze periode met niet meer dan 3,475% verhogen.

Slechts 6% van de elektriciteit die in het Brussels Gewest verbruikt wordt, wordt op het grondgebied geproduceerd door de afvalverbrandingsoven van Neder-Over-Hembeek en de 3 turbo-jetcentrales (die de pieken in de vraag naar elektriciteit opvangen). De broeikasgassen die uitgestoten worden bij de pro-

ductie van de resterende 94% aan elektriciteit worden toegewezen aan het gewest waar de elektriciteit geproduceerd wordt. Deze emissies worden “onrechtstreekse emissies” genoemd, in tegenstelling tot de “rechtstreekse emissies” die op het Brussels grondgebied geproduceerd worden.

De onrechtstreekse emissies - in de grafiek hieronder weergegeven aan de hand van zwarte staven - vertegenwoordigen een aanzienlijk deel van de impact die toe te schrijven is aan het gewest. In 2005 vertegenwoordigen de onrechtstreekse emissies immers 38% in vergelijking met de totale rechtstreekse emissies.

GRAFIEK 14: Directe en indirecte broeikasgasemissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 1990 tot 2005 (in Kilotonequivalenten CO₂)

Bron: BIM 2007

3. Gewestelijke vooruitzichten voor 2012

3.1. Het HERMREG-project

Om tegemoet te komen aan de groeiende vraag naar economische prognose-instrumenten met een gewestelijke dimensie, hebben het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA), het Institut Wallon de l'Evaluation, de la Prospective et de la Statistique (IWEPS), de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) en het Federaal Planbureau (FPB) de krachten gebundeld om een gemeenschappelijk macro-economisch model te ontwikkelen. Op basis van het nationale model HERMES⁵ van het FPB, dat ieder jaar economische prognoses op middellange termijn voor België bezorgt, heeft het project dat de naam HERMREG kreeg zijn eerste resultaten opgeleverd in december 2007. Deze resultaten bestaan uit een regionale uitsplitsing van de economische prognoses 2007-2012 die het FPB in mei 2007 publiceerde⁶.

De gewestelijke cijfers blijven evenwel minder gedetailleerd dan de nationale projectie. De gewestelijke vooruitzichten omvatten momenteel de toegevoegde waarde, de binnenlandse werkgelegenheid, de lonen en de investeringen. Zoals in het nationale model zijn deze variabelen opgesplitst volgens dertien bedrijfstakken. Ook van het gewestelijke BBP wordt een voorspelling gemaakt, evenals van het pendelsaldo. Een reeks variabelen in verband met de bevolking en de arbeidsmarkt worden ook voorgesteld en volgens bepaalde kenmerken opgesplitst. Met behulp van die variabelen kan onder meer de werkloosheidsgraad, de activiteitsgraad of de tewerkstellingsgraad worden berekend.

In 2008 zou het model niet enkel geactualiseerd maar ook uitgebreid moeten worden. Zo zou een onderdeel "overheidsfinanciën" de globale rekening van de gemeenschappen en gewesten moeten uitsplitsen tussen de verschillende entiteiten. Er zou voorts een deel over de inkomsten van de huishoudens moeten worden ontwikkeld, evenals een milieumodule die vooruitzichten bevat over de uitstoot van broeikasgassen.

De methodologie die in deze eerste versie van het model wordt gebruikt, moet nog beschouwd worden als zijnde in de ontwikkelingsfase. Momenteel past HERMREG een zogenaamde "top-down"-benadering toe, met andere woorden: een gegeven nationale voorspelling wordt regionaal verdeeld. Ten eerste wordt voor alle macro-economische aggregaten, onderverdeeld per activiteitstak, de verwachte regionale groei in twee delen opgesplitst. Enerzijds is er een nationale component, afkomstig van het nationale model van het FPB. Anderzijds wordt een regionale component geschat op basis van het groeiverschil tussen het gewest en het land⁷. Ten tweede, om de volledige coherentie tussen de regionale projecties en de nationale projectie van het FPB te garanderen, dienen de zo verkregen resultaten als verdeelsleutel voor het nationale referentiebedrag. Dit soort "top-down"-benadering heeft beperkingen, onder meer wat de mogelijkheden voor regionale simulatie betreft. Het model wil die

⁵ HERMES is een macro-econometrisch model dat vooruitzichten op middellange termijn oplevert op basis van de tijdreeksanalyse. De economische activiteit wordt er vooral door de vraagzijde bepaald. Niettemin is het model gebaseerd op een precieze beschrijving van het productieproces (bedrijfstakken, producten, productiefactoren) en van de interacties tussen de economische agenten (overheid, huishoudens, bedrijven, rest van de wereld). De internationale omgeving die de basis vormt voor de projectie, steunt gewoonlijk op de jongste scenario's van de Europese Commissie en de OESO.

⁶ Deze vooruitzichten dienden als het voornaamste nationale referentiekader voor de Brusselse barometers van juli en oktober 2007. Sindsdien is het nationale en internationale conjunctuurklimaat uiteraard gewijzigd, wat onder andere een herziening van de nationale BBP-groei voor 2007 met zich bracht, die opwaarts werd bijgesteld van 2,3% naar 2,7%. De voorspelling voor 2008 is evenwel praktisch ongewijzigd gebleven (2,1% tegenover 2,2%). Bovendien blijven de economische vooruitzichten van mei de laatste volledige projectieoefening met een voorspellingshorizon van vijf jaar.

⁷ Aldus is het HERMREG model geïnspireerd op het Nederlandse REGINA model (Koops en Muskens, 2005) dat gebaseerd is op de zogenaamde "shift-share" methode. De evolutie van een regionaal aggregaat (bijvoorbeeld de toegevoegde waarde) wordt beschouwd als het resultaat van drie effecten: de nationale evolutie van dit aggregaat, de regionale sectoriële structuur en de eigen typische groeidynamiek van de regio.

beperkingen in de toekomst overkomen door naar een “bottom-up”-methodologie te evolueren, die meer oplevert maar ook veeleisender is in termen van regionale statistieken.

Tot slot valt op te merken dat het HERMREG-model geen conjunctuurelementen (of kortetermijnelementen) omvat die specifiek zijn voor de gewesten. Het moet dus vooral beschouwd worden als een projectie-instrument op middellange termijn en het vult de

conjunctuurevoluties aan die in deze barometer aan bod komen.

In dit hoofdstuk wordt beknopte commentaar gegeven bij de resultaten die betrekking hebben op het Brussels Hoofdstedelijk Gewest⁸. In het volgende deel komen de algemene macro-economische aggregaten aan bod. Vervolgens worden de verwachte sectorale ontwikkelingen besproken, en daarna die met betrekking tot de bevolking en de arbeidsmarkt.

3.2 Macro-economische evoluties

De gegevens van de regionale rekeningen van het INR lopen tot 2005. Volgens de ramingen van het model zou de economische heropleving zich in 2006 en 2007 in de drie gewesten van het land doorzetten. De Brusselse economische activiteit zou zo met 2,4% zijn gegroeid in 2006 alvorens enigszins te verzwakken in 2007 (2,2%). Onder meer onder impuls van de financiële diensten kende het Gewest in beide jaren een even grote groei als Wallonië. Vlaanderen blijft sterker groeien: 3,4% in 2006 en 2,4% in 2007. Vanaf 2008 zou de Brusselse activiteit gemiddeld met 1,8% groeien. Over de hele periode 2006-2012 beschouwd zou het Brusselse BBP aan een tempo van 2,0% moeten evolueren (tegen 2,4% in Vlaanderen en 2,0% in Wallonië). Dat is iets minder dan het voorbije decennium, dat uit historisch perspectief bekeken redelijk gunstig lijkt (2,2% tegenover 2,1% voor het land).

Van 2006 tot 2012 zouden de Brusselse investeringen het over het algemeen steeds beter blijven doen. Onder meer de investeringen van de ondernemingen hebben de economische groei van het land in 2006 gestimuleerd. Na verschillende jaren van grote achteruitgang (in 2002, 2003 en 2005) zou Brussel in het bijzonder van dit gunstige klimaat voor investeringen hebben geprofiteerd. Na die sterke stijging zouden de investeringen het volgende jaar opnieuw moeten afnemen alvorens vervolgens hun groeipercentage op middellange termijn te bereiken (2,6%). Hoewel het verschil met het nationale gemiddelde kleiner wordt, zou het Brusselse investeringspercentage lager blijven dan in de twee andere gewesten. Dit is met name te wijten aan de relatief zwakke investeringen in de primaire en secundaire sector en in de niet-marktdiensten.

TABEL 11: Gemiddeld jaarlijks groeipercentage van de belangrijkste aggregaten in volumes

		BHG	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Rijk
Bruto binnenlands product	1996-2005	2,2	2,2	1,7	2,1
	2006-2012	2,0	2,4	2,0	2,2
Binnenlandse werkgelegenheid	1996-2006	0,7	0,9	0,8	0,9
	2006-2012	0,2	1,1	0,8	0,9
Brutokapitaalvorming	1996-2006	2,4	3,8	3,4	3,4
	2006-2012	2,6	3,0	4,3	3,2
Productiviteit per hoofd	1996-2006	1,6	1,3	0,9	1,2
	2006-2012	1,8	1,3	1,1	1,3
Productiviteit per hoofd**	1996-2006	0,5	0,6	0,2	0,4
	2006-2012	1,0	0,9	0,8	0,9

*Excl. Investerings in woningen.

** Marktbedrijfstacken (overheid, onderwijs en huishoudelijke diensten zijn dus uitgesloten).

Bron: HERMREG.

⁸ Voor een vollediger beeld verwijzen we naar “Uitwerking van een regionaal projectiemodel: Een eerste toepassing van het HERMREG model op de nationale economische vooruitzichten 2007-2012”, D. Bassilière, F. Bossier, F. Caruso, K. Hendrickx, D. Hoorelbeke, O. Lohest, december 2007.

Sinds 1980 ligt in Brussel de groei van de binnenlandse werkgelegenheid lager dan in beide andere gewesten, ook al zijn verschillen sinds het begin van de jaren 2000 veel kleiner geworden. Opnieuw zou de economische heropleving van 2006 zich eerder vertalen in productiviteitswinst, wat gepaard zou gaan met een nieuwe reële loongroei per capita na drie opeenvolgende jaren van dalingen. De binnenlandse werkgelegenheid zou dan ook niet groeien. Een aanwakking van de binnenlandse werkgelegenheid zou er pas vanaf 2007 komen, met enige vertraging volgend op de evolutie van de economische activiteit. Vanaf 2008 zou de groei van de binnenlandse werkgelegenheid positief blijven, maar structureel lager blijven dan de rest van het land. Op middellange termijn zou deze slechts 0,2% per jaar bedragen, dat is 0,7 punt minder dan het gemiddelde van het land (0,9%). Er wordt prak-

tisch enkel bij de loontrekkenden een stijging van de werkgelegenheid verwacht. Het aantal zelfstandigen zou in de periode 2006-2012 stagneren.

Hoewel men verwacht dat de in Brussel uitbetaalde lonen vanaf 2006 opnieuw sterker zouden groeien dan in het verleden (1%), zouden ze niettemin blijven gelijklopen met het nationale groeipercentage (0,9%), dat op zijn beurt gestuurd wordt door de verwachte loonevolutie bij de drie grootste handelspartners van het land. Met productiviteitswinsten die nog steeds sneller toenemen dan in de andere gewesten (1,8% tegenover een gemiddelde van 1,3% in het Rijk) ondanks een lichte nationale inhaalbeweging, zou de Brusselse markteconomie een daling blijven vertonen van de loonkost per eenheid (-0,9%) en zou haar concurrentiepositie dus relatief versterken.

3.3 Evoluties per bedrijfstak

De Brusselse economie wordt gekenmerkt door een groter aandeel van de tertiaire sector (88%) dan in de rest van het Rijk (75%). Die betrekkelijke

specialisering zou globaal behouden blijven in de komende vijf jaar, maar zou niet verder worden versterkt.

TABEL 12: Toegevoegde waarde en werkgelegenheid per bedrijfstak

	Aandeel van de totale toegevoegde waarde (%)	Gemiddelde jaarlij. groei van de toegevoegde waarde (%)	Gemiddelde jaarlij. groei van de binnenlandse werkgelegenheid (%)	Groei van de binnenlandse werkgelegenheid (duizendtallen)
	2005	2006-2012	2006-2012	2005-2012
1. Landbouw	0,0	0,5	-2,2	-0,1
2. Energie	4,4	3,8	0,6	0,3
3. Verwerkende nijverheid	5,4	1,0	-1,9	-4,7
a. Intermediaire goederen	1,4	0,8	-4,5	-2,4
b. Uitrustingsgoederen	1,8	2,7	-1,2	-1,1
c. Consumptiegoederen	2,2	-0,2	-1,2	-1,2
4. Consumptiegoederen	2,1	2,2	-0,1	-0,1
5. Marktdiensten	70,8	2,1	0,5	14,3
a. Vervoer en communicatie	11,3	5,0	0,6	2,4
b. Chandel en horeca	12,5	-0,5	-0,5	-3,5
c. Krediet en verzekeringen	16,6	3,1	-0,6	-2,9
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,9	2,0	1,7	7,0
e. Overige marktdiensten	25,4	1,3	1,1	11,2
6. Niet-verhandelbare diensten	17,3	1,5	0,1	1,2
a. Overheid en onderwijs	16,9	1,6	0,3	3,1
b. Huishoudelijke diensten	0,4	-2,4	-2,4	-2,0
7. Total	100,0	2,0	0,2	10,8

Bron: HERMREG.

Tijdens de heropleving van 2006 zou de Brusselse economische activiteit in grote mate ondersteund zijn door de bijdrage van de drie grote takken van het gewest, namelijk “kredieten en verzekeringen” (+0,7 punten van de totale groei), “overige marktdiensten” (+0,6 punten) en “transport en communicatie” (+0,5 punten). In 2007 zou de lichte terugval van de economische groei bijna volledig samenvallen met de daling met 0,2 punten van de bijdrage van de tak “overige marktdiensten”. Na 2007 zou de groei in de tak “overige marktdiensten” blijven verzwakken om uit te komen op een verwacht gemiddelde van 1,3%. De groei van het BBP wordt vooral beïnvloed door de terugkeer naar een gemiddeld groeipercentage van 2,7% van de tak “kredieten en verzekeringen”, wat nog een hoog cijfer is, maar wel lager dan de gemiddelden sinds halfweg de jaren negentig (5,0%). Op middellange termijn zal de tak “transport en communicatie” het voortouw nemen in de gewestelijke economische groei. Die dynamiek is mogelijk te danken aan de grote investeringen die het afgelopen decennium in deze tak plaatsvonden (+5,3% per jaar). Bovendien is het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betrekkelijk gespecialiseerd

in deze bedrijfstak, die profiteert van de groei van het openbaar vervoer en de voortdurend toenemende consumptie van diensten voor mobiele telefonie en internet.

Tussen 2005 en 2012 zou de bedrijfstak “overige marktdiensten” 11.200 bijkomende jobs opleveren in het Brussels gewest en “transport en communicatie” ongeveer 2.400. Ondanks een sterke economische groei in het begin van de projectieperiode zou de werkgelegenheid in de bedrijfstak “krediet en verzekeringen” tussen 2005 en 2012 met 2.900 personen dalen. De grote investeringen van de sector zouden eerder de consolidering van de sector weerspiegelen en zouden zich vooral in productiviteitswinst vertalen. In de bedrijfstak “handel en horeca” zou de werkgelegenheid blijven dalen (-3.500 eenheden). In de industrie zou de dalende trend in het gewest vertragen: het gemiddelde jaarlijkse groeipercentage zou van -2,4% in het eerste decennium evolueren naar een projectie van -1,9%. In totaal zou de binnenlandse werkgelegenheid tussen 2005 en 2012 licht stijgen, namelijk met 10.800 personen, wat overeenstemt met een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,2%.

3.4 Bevolking en arbeidsmarkt

De arbeidstoestand van de Brusselse residenten verbetert niettemin sterker dan de binnenlandse werkgelegenheid, en dit door een combinatie van twee factoren: een trage groei van de actieve bevolking en een verwachte afname van het aantal pendelaars naar de hoofdstad.

Wat het werkaanbod betreft, merken we eerst op dat de actieve bevolking (van 15 tot 64 jaar) in Brussel sinds het begin van de jaren 2000 relatief sterk is gegroeid: gemiddeld +1,2%. Dit cijfer werd beïnvloed door de regularisatieoperatie van 2001-2002 en door de groeiende immigratie. De huidige demografische projectie (FPB – NIS) toont evenwel dat dit saldo vanaf 2007 daalt en dat de mensen uit de naoorlogse

babyboomgeneratie vanaf 2010 de leeftijd van 65 beginnen te bereiken. Daardoor zou de groei van de actieve bevolking beperkter uitvallen in Brussel, en slechts 0,2% per jaar bedragen⁹. Bovendien zou de activiteitsgraad in de leeftijdsgroep 15-64 jaar zich stabiliseren op 70,4% tegen 2012, wat de recente vertraging weerspiegelt van de stijging van de activiteitsgraad van de vrouwen boven de 50, en vooral de daling van de activiteitsgraad van de Brusselaars tussen 25 en 49 sinds 2000, duidelijk de tegenovergestelde evolutie van de andere gewesten. Op basis van al deze verwachte sociaal-demografische evoluties zou de actieve bevolking tijdens de geprojecteerde periode gemiddeld met 0,3% moeten groeien, dat is een toename met 9.000 personen.

⁹ Er valt op te merken dat de demografische projectie momenteel door het FPB wordt herzien, in overleg met de ADSEI en diverse regionale en universiteitsexperts inzake demografie. Een gewijzigde hypothese inzake de migraties zou meer bepaald een niet te verwaarlozen effect hebben op de verwachte evolutie van de Brusselse werkloosheidsgraad.

Het arbeidsaanbod op de Brusselse arbeidsmarkt omvat niet alleen het aanbod voor de Brusselse inwoners, maar ook dat voor de pendelaars vanuit de twee andere gewesten. Het nettosaldo van binnenkomende werknemers in Brussel bedroeg 303.000 personen in 2006, wat overeenstemt met 45% van de binnenlandse werkgelegenheid.

Tegen 2012 zou het nettopendelsaldo op ongeveer 288.000 personen uitkomen. Dat saldo zou met name dalen door een vermindering van het aantal pendelaars vanuit Vlaanderen, wat dan weer het gevolg zou zijn van de toegenomen interne werkgelegenheid en de gedaalde werkloosheid die in dat gewest worden verwacht.

TABEL 13: **Bevolking en arbeidsmarkt**

	2005	2012	2005-2012	1996-2005	2006-2012
	Duizenden			Gemiddelde jaarkijkse groei (%)	
1. Totale bevolking	1 012,8	1 029,9	17,1	0,6	0,2
2. Bevolking op arbeidsleeftijd	671,6	686,1	14,5	0,8	0,3
3. Inactieve bevolking	197,1	202,8	5,8	-0,9	0,4
waarvan met RVA-uitkering :					
a. Voltijdse loopbaanonderbreking	2,0	2,2	0,2	6,3	1,2
b. Conventionele voltijdse brugpensioenen	4,4	4,1	-0,3	-5,2	-1,2
4. Beroepsbevolking	474,5	483,2	8,7	1,6	0,3
5. Werkende beroepsbevolking	367,6	395,0	27,4	1,3	1,0
a. Binnenlandse werkgelegenheid	657,2	668,1	10,8	0,7	0,2
b. Grenssaldo	14,4	14,6	0,2	1,8	0,2
c. Saldo van interregionale pendel	-304,0	-287,6	16,4	0,1	-0,8
6. Werkloosheid	106,9	88,2	-18,7	2,8	-2,7
a. Werkzoekenden	93,8	78,7	-15,1	2,3	-2,5
b. Werkzoekenden	13,1	9,5	-3,6	6,9	-4,4
Werkgelegenheidsgraad (5/2)	54,7	57,6	2,8	-	-
Activiteitsgraad (4/2)	70,7	70,4	-0,2	-	-
Werkloosheidsgraad - FPB concept (6/4)*	22,5	18,3	-4,3	-	-

* Het werkloosheidsconcept van het FPB omvat de oudere werklozen die zich niet meer moeten inschrijven als werkzoekenden.

Bron: HERMREG.

Gelet op de evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid, de pendelbewegingen en de actieve bevolking, wordt verwacht dat de tewerkstelling van de Brusselaars met 27.000 personen zal toenemen en dat de werkloosheid met 19.000 eenheden zal dalen tussen 2005 en 2012. Vóór de opflakking van de binnenlandse werkgelegenheid in 2007 en gelet op de toename van het aantal werklozen met 2.000 eenheden, zou de werkloosheid in 2006 meer

bepaald een maximum moeten hebben bereikt van 22,9%. Daarna zou dankzij een sterkere daling van het pendelsaldo vanuit Vlaanderen (die daling was ietwat vertraagd in 2005 en 2006) het aantal actieve werkende Brusselaars opnieuw gaan groeien en de werkloosheid zou aan een stapsgewijze daling beginnen om op 18,3% uit te komen in 2012. De werkgelegenheidsgraad zou geleidelijk moeten verbeteren van 54,1% in 2006 tot 57,6% in 2012.

3.5 Conclusie

Dankzij de eerste voorspellingen in het kader van het HERMREG-project konden onlangs bepaalde resultaten van de economische vooruitzichten 2007-2012 van het FPB regionaal uitgesplitst worden. Dit zijn de grote lijnen ervan.

De Brusselse economische groei, die voor 2006 op 2,4% geraamd wordt en voor 2007 op 2,2%, zou geprofiteerd moeten hebben van de opleving van de economische groei (door het FPB in mei op 3,0% geraamd, en op 2,3% voor België) onder impuls van de veelbelovende internationale omgeving. Van 2008 tot 2012 voorziet het nationale scenario een geleidelijke terugkeer naar een potentiële economische groei. Voor het BHG zou dit neerkomen op een terugkeer naar een iets bescheidener BBP-groei van gemiddeld ongeveer 1,8%. Zoals in het verleden zou de economische groei zich in

Brussel blijven vertalen in grotere productiviteitswinsten (+1,8% in de handelssector) dan in de andere gewesten (+1,3%), maar in een lagere jobcreatie op zijn grondgebied (+0,2% tegenover +0,9%). Toch zouden er extra banen kunnen vrijkomen voor de Brusselse inwoners, als gevolg van de gunstige situatie van de arbeidsmarkt in Vlaanderen en de daaruit voortvloeiende afname van het aantal pendelaars*. In een sociaal-demografische context die gekenmerkt wordt door een tragere toename van de actieve bevolking, kunnen we er dan ook van uitgaan dat de werkloosheidsgraad de komende 5 jaar zou dalen tot om en bij de 18%. Maar om op middellange termijn te profiteren van deze potentieel gunstige beweging, moet er bijzondere aandacht blijven uitgaan naar de verbetering van de kwalificaties op de arbeidsmarkt van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

---

* In feite wordt in het HERMREG model de actieve bevolking (de tewerkstelling van de residenten) van een regio bekomen door de toevoeging van de netto stroom van pendelaars (en grensarbeiders) aan de interne werkgelegenheid van de regio. De interne werkgelegenheid hangt in het bijzonder af van de economische context van de regio. In het geval van pendel spelen diverse aantrekkings-effecten (zoals economische groei van de bestemmingsregio) en afstotingseffecten (zoals de werkloosheidsgraad in de woonregio) een rol. De schatting van de tewerkstelling van de residenten laat dus niet toe specifieke elementen op te nemen die spelen bij de interactie van vraag en aanbod zoals kwalificatie en opleiding.

4. Brusselse kenmerken

TABEL 14: Demografie : aantal inwoners op 1 januari en gemiddelde jaarlijkse groei

	België		BHG		Vlaams Gewest		Waals Gewest	
	(aantal)	(%)	(aantal)	(%)	(aantal)	(%)	(aantal)	(%)
1990	9.947.782		964.385		5.739.736		3.243.661	
2000	10.239.085		959.318		5.940.251		3.339.516	
1990-2000		0,29		-0,05		0,34		0,29
2005	10.445.852		1.006.749		6.043.161		3.395.942	
2000-2005		0,40		0,97		0,34		0,34
2006	10.511.382		1.018.804		6.078.600		3.413.978	
2005-2006		0,63		1,20		0,59		0,53
2007	10.584.534		1.031.215		6.117.440		3.435.879	
2006-2007		0,70		1,22		0,64		0,64
2010	10.595.710		1.024.644		6.116.234		3.454.832	
2007-2010		0,04		-0,21		-0,01		0,18

Bron: Federaal Planbureau.

De voorbij drie jaar heeft het Brussels Gewest een grotere jaarlijkse groei opgetekend dan de twee andere gewesten van het land. De combinatie van een positief natuurlijk saldo (geboorten-overlijdens) en een positief migratiesaldo

(inwijkingen-uitwijkingen) die hoger liggen dan in de twee andere gewesten, verklaren deze situatie. Maar volgens de voorspellingen van het Federaal Planbureau zou deze tendens een ommekeer kennen tussen 2007 en 2010.

TABEL 15: Sectorale uitsplitsing: bijdrage tot de gemiddelde jaarlijkse groei (% van het totaal)

Bedrijfstak	België	BHG	België	BHG
	(% groei 1995-2005)	(% groei 1995-2005)	(2005 %)	(2005 %)
Landbouw, jacht, bosbouw en winning van delstoffen	0,1%	-0,1%	0,9%	0,0%
Industrie, energie en bouw	14,1%	7,4%	11,2%	2,9%
Handel	15,1%	6,8%	11,2%	9,8%
Horeca	1,6%	2,1%	-0,2%	1,1%
Vervoer, opslag en communicatie	9,0%	16,1%	16,7%	15,0%
Financiële instellingen	4,1%	15,0%	-4,0%	-16,6%
Onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	29,7%	23,3%	31,9%	35,7%
Openbaar bestuur en onderwijs	14,3%	20,4%	19,9%	38,0%
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	9,4%	6,4%	10,6%	7,1%
Overige gemeenschapsvoorzieningen, persoonlijke diensten en diensten aan de particulieren	2,6%	2,5%	1,9%	6,8%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Gemiddelde jaarlijkse groei van de toegevoegde waarde	3,6%	3,6%	3,1%	2,2%

Bron: INR, eigen berekeningen.

De sectorale bijdrage aan de groei van de toegevoegde waarde tussen 1995 en 2005 verschilt aanzienlijk tussen het nationale en het gewestelijke niveau, met uitzondering van de sector “vastgoed, verhuur en zakelijke dienstverlening” die op beide niveaus het leeuwendeel voor zijn rekening neemt.

In Brussel dragen de volgende sectoren in volgorde van belangrijkheid het meest bij tot de economische groei, (over de jongste elf jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn): “vastgoed, verhuur en zakelijke dienstverlening”, “overheidssector en onderwijs”, “transport en communicatie” en “financiële activiteiten”. Op nationaal niveau zijn het, na de sector “vastgoed, verhuur en zakelijke

dienstverlening;” de sectoren “handel”, “overheidssector en onderwijs” en “verwerkende nijverheid, energie en bouwnijverheid” die de grootste bijdrage leveren aan de groei.

Maar in 2005 waren de voornaamste handelssectoren in termen van bijdrage aan de groei, zowel in Brussel als in België, de sectoren “vastgoed, verhuur en zakelijke dienstverlening” en “transport en communicatie”. De “financiële activiteiten”, die de voorbije 10 jaar de motor van de Brusselse economie vormden, tekenden in 2005 een uitgesproken vertraging op. Onder meer daardoor ligt de economische groei van Brussel dat jaar lager dan die van heel het land.

TABEL 16: Welvaartsparadox

BBP per inwoner (Index België = 100)			
	BHG	Vlaams Gewest	Waals Gewest
2005	197	99	73
Gemiddeld belastbaar inkomen per inwoner (Index België = 100)*			
	BHG	Vlaams Gewest	Waals Gewest
2004**	86	107	93
2005**	86	106	93
Tewerkstelling in Brussel per woonplaats (%)			
	BHG	Vlaams Gewest	Waals Gewest
2005	46,2	34,8	19,0
2006	46,7	34,4	18,9
Aangiften van inkomens lager dan het gemiddelde* (Aandeel)			
	België	BHG	
2004**	3.575.539 (66,6%)	302.473 (67,1%)	
2005**	3.746.601 (65,2%)	356.533 (70,2%)	

* Met inkomen wordt bedoeld het belastbaar netto-inkomen.

** Aanslagjaar.

Bron : INR, FOD Economie-ADSEI.

De BBP-index per inwoner¹⁰ ligt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bijna tweemaal zo hoog als in België. In het klassement van het BBP per inwoner staat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op de derde plaats van de 268 regio's van de Europese Unie (EU). Maar als we deze index vergelijken met

het gemiddelde inkomen per inwoner, worden we ons bewust van de welzijnsparadox in Brussel. Het gemiddelde inkomen per inwoner ligt immers onder het Vlaamse en Waalse gemiddelde. De pendelaars zijn een van de factoren die deze welzijnsparadox verklaren, want slechts 46,7% van de

¹⁰ “Regional Gross Domestic Product in the European Union 2004”, Statistics in Focus, Eurostat, General and Regional Statistics – Economy and Finance, n°104/2007, September 2007.

banen in het gewest wordt ingenomen door Brusselaars. De andere jobs in Brussel worden ingenomen door Vlamingen (34,4%) en door Walen (18,9%). Een andere factor die de paradox verklaart, is de woonplaatskeuze van de gezinnen. We stellen immers vast dat grote steden een grote aantrekkingskracht uitoefenen op mensen die sociaal zwak staan, terwijl meer welgestelden en gezinnen met kinderen de stad verlaten om in de rand of op het platteland te gaan wonen.

Een ander aspect van deze paradox is de inkomensongelijkheid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. We zien een grote kloof tussen de rijke en de arme inwoners, en deze ongelijkheid is er groter dan in het land in zijn geheel. Het aantal belastingaangiften onder het gemiddelde bedraagt 70,2% tegenover 65,2% voor België.

TABEL 17: Arbeidsmarktparadox

Aandeel van de jobs ingenomen door werknemers met een diploma hoger onderwijs*				
	België		Brussels Hoofdstedelijk Gewest	
2005	36,8		51,0	
2006	37,5		51,9	
Aandeel van de laaggeschoolden in de werkloosheid**				
	België		Brussels Hoofdstedelijk Gewest	
2005	42,3		46,0	
2006	42,1		43,6	
Werkloosheidsgraad : totaal en jongeren (15-24)***				
	België (totaal)	België (jongeren)	BHG (totaal)	BHG (jongeren)
2005	8,5	21,5	16,5	35,0
2006	8,3	20,5	17,7	35,5
2007****	7,8	18,9	17,8	36,6

* Met hoger onderwijs wordt bedoeld dat een hogere opleiding werd gevolgd (na de secundaire studies).

** Met laaggeschoold wordt bedoeld dat hoogstens een diploma van het lager secundair onderwijs werd behaald.

*** De werkloosheid volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie is gebaseerd op de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). Als werklozen worden beschouwd alle personen die ouder zijn dan 15 en die in de loop van de referentieperiode (de 4 weken voorafgaand aan de enquête) geen werk hebben, beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt en op een actieve wijze naar werk zoeken.

**** Gemiddelde van het eerste en het tweede kwartaal

Bron: FOD Economie-ADSEI.

De eerste cijfers van 2007, die gebaseerd zijn op het gemiddelde van de twee eerste kwartalen van de Enquête naar de Arbeidskrachten, wijzen niet op een verbetering in de werkloosheid van jonge Brusselaars, dit in tegenstelling tot de cijfers voor het land.

De enigszins paradoxale situatie op de Brusselse arbeidsmarkt, die we al aanhaalden in onze vorige publicaties, blijft dus bestaan.

TABEL 18: Innovatie en ondernemerschap

O&O-personeel (aantal fysieke personen)		
	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2002	73 187	12 878
2003	73 629	12 752
2004	76 340	13 298
2005	78 509	13 503
Netto-creatiegraad ondernemingen*		
	België	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
2003	0,20 %	0,22 %
2004	1,50 %	2,68 %
2005	1,86 %	3,03 %

* De netto creatiegraad is de procentuele verhouding van het aantal ondernemingen dat er in een bepaald jaar is bijgekomen tegenover het totaal aantal ondernemingen van vorig jaar.

Bron : Eurostat (2007), Ecodata FOD Economie-ADSEI.

Het potentiële globale concurrentievermogen in Europa wordt gedeeltelijk bepaald door een gunstige ondernemers- en technologische omgeving. In dit opzicht zijn onderzoek en de oprichting van ondernemingen van doorslaggevend belang.

Wat Onderzoek en Ontwikkeling (O&O) betreft, beschikt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest over belangrijke universitaire onderzoekscentra en zetels van bedrijven die actief zijn in O&O. In 2007 telde Brussel 13.503 werknemers in O&O-activiteiten in alle uitvoerings- en financieringssectoren samen. Het gewest neemt zo ongeveer 17% van de het totale aantal werknemers dat in België in deze sector werkzaam is voor zijn rekening. We zien (zie tabel 18) dat,

ondanks een lichte daling in 2003, het groeipercentage in Brussel en België globaal genomen positief is. In 2005 steeg het aantal personen in Brussel niettemin met 1,5% tegenover met 2,8% in België.

Wat de ondernemingsdynamiek betreft, is tijdens de periode 1999-2003 het aantal actieve bedrijven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voortdurend gedaald. In 2004 stelde men echter het begin van een herstel vast, dat zich voortzette in 2005. Het percentage nieuwe bedrijven is duidelijk hoger in het Brussels Gewest dan op nationaal vlak, wat wijst op een meer uitgesproken dynamiek in het proces van oprichting en sluiting dan gemiddeld in het land.

TABEL 19: Vastgoedmarkt, infrastructuur en levenskwaliteit

Kantoorprijzen*, euro/m ² /jaar, (groei ten opzichte van vorig kwartaal)			
	Londen	Amsterdam	BHG
2007 - 3 ^{ème} trimestre	1 090 (1,6%)	330 (0,0%)	300 (0,0%)
Jaarlijkse kostprijs van vastgoed** van de belangrijkste winkelstraat (euro/m ² /jaar)			
	Londen	Amsterdam	BHG
2007	6 498	2 000	1 580
Beschikbaarheidsgraad kantoormarkt**			
	Europe	Amsterdam	BHG
2007 - 3 ^{ème} trimestre	7,7 (7,6%)	13,1 (13,3%)	9,5(9,6%)
Plaats in de Europese rangschikking toegankelijkheid transport****			
	Londen	Amsterdam	BHG
2006	1	4	5
2007	1	4	5
Plaats in de wereldrangschikking levenskwaliteit*****			
	Londen	Amsterdam	BHG
2006	39	13	14
2007	39	13	14

*Hier wordt de "prime rent" bedoeld: de huurprijs die voor een toplocatie, minstens 500m² groot, kan worden behaald op de open markt.

** De beschikbaarheidsgraad wordt uitgedrukt als de verhouding tussen het aantal m² onverhuurde kantoorruimte en het totale aantal m² kantoorruimte. Voor Europa, de tweede kwartaal.

*** Index samengesteld op basis van 24 steden door Cushman & Wakefield.

**** Index gerealiseerd door Mercer Human Resource Consulting (2007)

Bron: Jones Lang LaSalle (2007), Cushman & Wakefield (2007), European Cities Monitor 2007.

De huurprijzen van kantoren in Brussel zijn in de loop van het derde kwartaal 2007 stabiel gebleven. Londen en Amsterdam kenden een gelijkaardige evolutie. Wat de beschikbaarheidsgraad betreft, tekent Brussel sinds twee kwartalen een aanhoudende daling op. Het huidige niveau is het laagste sinds 2003.

Voor de huurprijzen van handelsruimtes in de grootste winkelstraat neemt Brussel een relatief goede positie in. Volgens het laatste rapport van Cushman en Wakefield¹¹ bedragen deze onge-

veer 1580 ff/m²/jaar. De grote Europese en internationale hoofdsteden tekenen hogere prijzen op, met New York op kop (11.983 ff/m²/jaar). Zoals in 2006 staat Brussel op de vijfde plaats van 30 grote Europese steden op het vlak van toegankelijkheid tot het vervoer, volgens de European Cities Monitor (Cushman & Wakefield 2006). Bovendien neemt Brussel de veertiende plaats in, vlak na Amsterdam, in het wereldklassement dat werd opgesteld door Mercer Human Consulting met betrekking tot de levenskwaliteit van expatriates.

11 Main Streets across the world 2007, Cushman & Wakefield Research.

TABEL 20: Centrumfunctie (2005)

BHG	Vlaams Gewest	Vlaams Brabant	Waals Gewest	Waals Brabant	België
BBP per inwoner (index België = 100)					
196,9	99,1	104,6	72,6	97,3	100,0
BBP per werknemer (index België = 100)					
122,0	99,7	109,5	87,9	110,5	100,0

Bron: INR, eigen berekeningen.

Het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vertegenwoordigt 20% van de activiteiten in België, terwijl slechts 10% van de bevolking in dit gewest woont. Bovendien is in Brussel een activiteit met hoge toegevoegde waarde geconcentreerd. Zoals blijkt uit tabel 20, is het BBP per werknemer er het

hoogste van België. Deze centrale functie van de hoofdstad strekt zich overigens uit tot in de rand. Het afgelopen decennium is de groei van de bruto toegevoegde waarde bijna altijd groter geweest in de Brusselse rand dan in het gewest zelf.

Lijst van de tabellen

TABEL	1:	De evolutie van de wisselkoers van de US Dollar tegenover de Euro	10
TABEL	2:	Jaarlijkse groeipercentages van het BBP in volumes: vergelijking tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Rijk en de EU-15	12
TABEL	3:	Evolutie van het indexcijfer van de consumptieprijzen	14
TABEL	4:	Totale binnenlandse werkgelegenheid (% jaarlijkse groei)	17
TABEL	5:	Vergelijking van de werkgelegenheidsgraad in % van de bevolking tussen 15 en 64 jaar	18
TABEL	6:	Aantal niet -werkende werkzoekenden (administratieve gegevens)	19
TABEL	7:	Werloosheidsgraad (administratieve gegevens)	20
TABEL	8:	Werkloosheidsgraad* (op basis van enquêtes)	20
TABEL	9:	Tewerstelling in het Brussels-Hoofdstedelijk Gewest volgens regio van herkomst van de werknemers (op basis van enquêtes)	20
TABEL	10:	Evolutie van O&O-uitgaven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België	21
TABEL	11:	Gemiddeld jaarlijks groeipercentage van de belangrijkste aggregaten in volumes	26
TABEL	12:	Toegevoegde waarde en werkgelegenheid per bedrijfstak	27
TABEL	13:	Bevolking en arbeidsmarkt	29
TABEL	14:	Demografie : aantal inwoners op 1 januari en gemiddelde jaarlijkse groeivoet	31
TABEL	15:	Sectorale uitsplitsing: bijdrage tot de gemiddelde jaarlijkse groei (% van het totaal)	31
TABEL	16:	Welvaartsparadox	32
TABEL	17:	Arbeidsmarktparadox	33
TABEL	18:	Innovatie en ondernemerschap	34
TABEL	19:	Vastgoedmarkt, infrastructuur en levenskwaliteit	35
TABEL	20:	Centrumfunctie (2005)	36

Lijst van de grafieken

GRAFIEK	1: Vergelijking van de vooruitlopende samengestelde indicator van de economische activiteit met de evolutie van de conjunctuur volgens de indicator van de economische activiteit en het BBP van het Brussels hoofdstedelijk Gewest	6
GRAFIEK	2: Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	7
GRAFIEK	3: Evolutie van de wereldhandel in reële termen 1996-2007	8
GRAFIEK	4: Kwartaalverloop van het BBP in kettigeuro's	9
GRAFIEK	5: Evolutie van de prijs van de ruwe olie	11
GRAFIEK	6: Jaarlijkse groei van de bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, in de arrondissementen van de rand* en in België	13
GRAFIEK	7: Evolutie van de industriële productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en België	15
GRAFIEK	8: Conjunctuurenquête van de verwerkende nijverheid en van de bouw in het BHG	16
GRAFIEK	9: Conjunctuurenquête van de bedrijfstak dienstverlening aan de bedrijven in het BHG	17
GRAFIEK	10: Evolutie van de binnenlandse werkgelegenheid	18
GRAFIEK	11: Index (1990 = 100) van het aantal niet-werkende werkzoekenden	19
GRAFIEK	12: Evolutie van de gemiddelde NO ₂ -concentraties in verhouding tot de toekomstige Europese norm – station van Molenbeek (1994-2007)	22
GRAFIEK	13: Evolutie van gemiddelde dagelijkse concentraties van stikstofdioxide (NO ₂) en van fijne stofdeeltjes (PM ₁₀) - Gemiddelden op basis van 3 meetposten (Molenbeek, Meudon Park en Woluwe) en op basis van 3 winterseizoenen (oktober-maart 2001/2002, 2002/2003 en 2003/2004)	23
GRAFIEK	14: Directe en indirecte broeikasgasemissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 1990 tot 2005 (in Kilotonequivalenten CO ₂)	24